Новы Час | 29 снежня 2017 | № 49 (563) | «ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ» | № 12

Літаратурная Беларусь

Выпуск №12 (136)
(снежань)

КУЛЬТУРНА-АСВЕТНІЦКІ ПРАЕКТ
Грамадскага аб'яднання «Саюз беларускіх пісьменнікаў» і «Новага Часу»

lit-bel.org
novychas.by

Змест

Жыць — любіць, хваляваццa

Люблю чытаць і перачытваць Алену Васілевіч — элегічную, узнёслую, дасціпна-іранічную, — кожны раз новую і ўсё тую ж самую: трапяткую, удумлівую, духоўна багатую. Мастацкае слова яна надзяляе надзвычайнаю ўладай — яно палоніць і доўга не адпускае

Алена Васілевіч. Фота С.Скібінскага

1

У цэнтры беларускай сталіцы, дзе з сівое даўніны да параўнальна нядаўняга часу пульсавала рэчка Няміга, у доме, адно з вокнаў якога глядзіць на ўзнёўленае Траецкае прадмесце, адвечную раку Свіслач і на адзін з праспектаў незалежнай Беларусі, жыве знакамітая пісьменніца Алена Сямёнаўна Васілевіч. Ёй, лаўрэатцы Дзяржаўнай прэміі нашай краіны (узнагароджана ў 1976 годзе за кнігу аповесцяў «Пачакай, затрымайся...»), Заслужанай работніцы культуры (1977), 22 снежня споўнілася 95 гадоў.

Шчодрае на гады, гадкі, гадочкі жыццё не песціла асобу, якой было наканавана праслаўляць краіну яскравым талентам. Народжаная на Случчыне, вясковая дзяўчынка напоўніцу зведала горкі хлеб сіроцтва, сказаць больш дакладна — бясхлебіцу: у сем гадоў страціла бацьку і матулю, выхоўвалася ў сваякоў, — тры гады ў матчынага брата, а калі ягоную сям'ю рэпрэсавалі, дзяўчынку апекавала стрыечная сястра Аляксандра. Здатная да вучобы, Алена імкліва і настойліва спасцігала навукі. Пасля сямігодкі ў 1937-м годзе паступіла ў педвучэльню ў Слуцку. Зведала і радасць студэнцтва ў ВНУ — у Рагачоўскім настаўніцкім інстытуце. Скончыла яго ў 1941-м годзе. І тут грымнула вялікая вайна, прыйшоў суровы час крушэння светлых планаў, перспектыў, шчасця кахання, час непараўнальных выпрабаванняў.

У гады цяжкага ваеннага ліхалецця, апынуўшыся ў бежанстве ў Расіі, не цуралася сялянскае працы, пасля ў адным з татарскіх райцэнтраў служыла ў бібліятэцы эвакашпіталя — чытала раненым кнігі, дапамагала пісаць і адпраўляць лісты. Як вольнанаёмная была старшым пісарам вайсковай часці (1942), а яшчэ — загадчыцай бібліятэкі ў шпіталі (1943, Харкаў). Усё гэта дало багаты досвед для стварэння ў будучым узрушальных высокамастацкіх твораў.

У паваенным Менску паступіла на трэці курс філфака БДУ. У беларускую літаратуру ўвайшла ў 1947-м годзе: тады часопіс «Беларусь» апублікаваў аповесць «У прасторах жыцця». Яшчэ лёс яе закінуў у Курск, і толькі ў 1950-м годзе яна, ужо з мужам і дачкою Наташай, вярнулася ў Беларусь, пасялялася ў сталіцы. Тут нараджае сына Валодзю, сямейныя клопаты сумяшчае з працаю загадчыцы аддзела культуры ў рэдакцыі «Работніцы і сялянкі» (1950–1972), у выдавецтвах «Мастацкая літаратура» (1972–1980) і «Юнацтва» (1980–1983) ды з інтэнсіўнаю творчасцю.

2

Люблю чытаць і перачытваць Алену Васілевіч — элегічную, узнёслую, дасціпна-іранічную, — кожны раз новую і ўсё тую ж самую: трапяткую, удумлівую, духоўна багатую. Мастацкае слова яна надзяляе надзвычайнаю ўладай — яно палоніць і доўга не адпускае. Творца піша такой жывою праменнаю моваю, так шчодра насычае жыццядайнаю энергіяй свае аповесці, апавяданні, эсэ, эцюды, мастацка-крытычныя і публіцыстычныя творы, што іх заўсёды цікава чытаць, якія ні дамінавалі б у тым ці іншым творы пачуцці — мажорныя ці мінорныя — і на што б ні была настроена твая душа: на светлую ўсмешку, каларытны жарт ці на глыбокі роздум.

Чары яе мастацкага слова пачынаюцца з таго, можна сказаць, бездакорнага эстэтычнага густу, які ўсякі раз адбіваецца і праяўляецца на ўсім і ва ўсім. Здаровы густ бачыцца і ў свежасці зместу, і ў арыгінальнасці падачы жыццёвых рэалій — гісторый, характараў, канфліктаў, — і ў мастакоўскім пачуцці меры, а найперш — у саміх найменнях, якія адразу вабяць, заваражваюць, інтрыгуюць. Вось толькі некаторыя з іх: «Пачакай, затрымайся» (тэтралогія), «Адно імгненне» і «Горкі ліпавы мёд» (кнігі выбраных апавяданняў), «Элегія» (зборнік апавяданняў, эцюдаў, эсэ), «Люблю, хвалююся, жыву» — выданне, якое склалі нататкі, эсэ, роздум; «Шолах лебядзінага крыла» — адзін з раздзелаў памянёнага выдання... «Ты пайшоў насустрач вайне», «Марыула», «Галгофа», «Прыношу запозненыя кветкі», «Позні званок», «Рысь», «Вазіў Герынга», «Як я быў доктарам», «Бабуліны кватаранты», «Дзедаў партрэт» — гэта ўжо назвы саміх твораў, як шчымлівых, так і вясёлых.

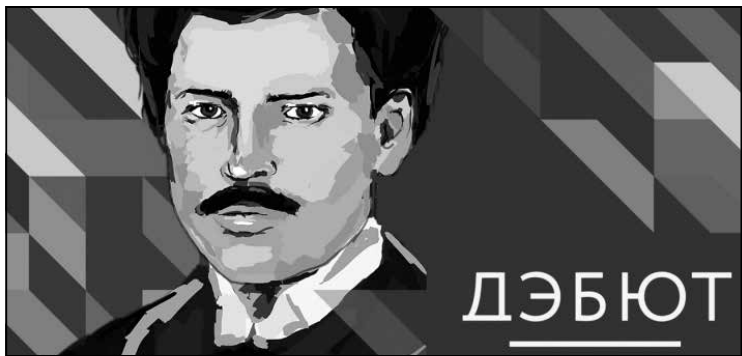
Чытаеш, учытваешся, зачытваешся — ты шчаслівы, бо вабныя найменні асобных твораў і цэлых зборнікаў не падманулі цябе, не расчаравалі, яны адарылі хваляваннем за чужыя лёсы, драмы, няўдачы, узбагацілі цудоўным дарам суперажывання, далі бліскучыя ўрокі чалавечнасці і зарад стваральнае энергіі.

Ведаю і не дзіўлюся, што да Алены Сямёнаўны імкнуліся карэспандэнты. Неяк патэлефанавалі ёй з аднаго маскоўскага часопіса: «Напішыце пра вашу творчую лабараторыю». І вось знаходжу такую залацінку: «...у сваёй творчай «лабараторыі» я вылучыла б такі высокакаштоўны элемент, як любоў». Арыгінальна сказана, вобразна, мудра! І натуральна, калі ўлічыць, што творы пісьменніцы народжаны менавіта ад яе вялікасці ЛЮБОВІ, пра што б яна ні распавядала свету — пра любага, які пайшоў насустрач вайне, ці пра цыганскую дзяўчынку Марыулу, якой нідзе няма належнага прытулку...

3

Любоў, чуйнасць, пачуццё справядлівасці, здольнасць хвалявацца, захапляцца (і абурацца — таксама) — якасці, без якіх не ўяўляю Алену Сямёнаўну Васілевіч ні ў літаратуры, ні ў жыцці. У ёй бачыцца мне цэльнасць асобы, гарманічнае адзінства пранікнёнай творцы і памяткой, абаяльнай, інтэлігентнай жанчыны. Калі ў кароткім апавяданні «Вазіў Герынга» я натрапіў на сказ: «Вера такі чалавек, што ў яе сэрца хапае на цэлы свет...», то міжвольна падумаў, што гэтая мімалётная характарыстыка стасуецца з сутнасцю самой пісьменніцы, бо якраз такім — гранічна шчырым і шчодрым — сэрцам яе надзяліла матухна прырода. У кнізе «Люблю, хвалююся — жыву» нераўнадушная да цэлага свету аўтарка ўспамінае аднаго разу, як усхвалявана і захоплена чытаў паэтычную падборку тады яшчэ маладой, пачынаючай Еўдакіі Лось — толькі з газетнае паласы! — Рыгор Бярозкін. «Гэта было шчасце назіраць і чуць, як адзін талент радуецца і цешыцца другім талентам», — піша яна. А мы, чытачы, лёгка пераконваемся ў тым, што і сама яна здольная захапляцца поспехамі іншых.

Працяг на стар. 10 (4) »

Прэмія «Дэбют»

Стартаваў новы сезон штогадовай прэміі «Дэбют» імя Максіма Багдановіча, якая прысуджаецца ў трох намінацыях: «Проза», «Паэзія» і «Мастацкі пераклад».

Сёлета ў журы прэміі ўвайшлі Ігар Бабкоў, Міхал Бараноўскі, Павал Бераговіч (фундатар прэміі), Марына Весялуха, Сяргей Дубавец, Марыя Мартысевіч і Усевалад Сцебурака.

Для ўдзелу ў конкурсе неабходна да 31 студзеня 2018 года даслаць заяўку. Дзеля гэтага запаўняецца электронная форма ці пішацца ліст на электронную скрыню info@pen-centre.by ці на паштовы адрас: 220005, Мінск, вул. Залатая Горка, 2-101. Да заяўкі неабходна далучыць электронную версію кнігі, а таксама перадаць на офіс Беларускага ПЭН-цэнтра (Мінск, вул. Залатая Горка, 2-101) два асобнікі кнігі, калі яна выходзіла ў папяровым варыянце.

Да разгляду прымаюцца дэбютныя кнігі, напісаныя на беларускай мове ці перакладзеныя на яе. Узрост аўтара ці перакладчыка — да 35 гадоў на момант выдання.

Пераможца прэміі ў кожнай намінацыі атрымае ўзнагароду, эквівалентную 2000 даляраў ЗША. Таксама журы можа прыняць рашэнне пра ўручэнне заахвочвальных прызоў, эквівалентных 500 долярам. Колькасць заахвочвальных прызоў вызначае журы.

Прэмія «Дэбют» імя Максіма Багдановіча ўручаецца з 2011 года. Арганізатары прэміі: Дабрачынны фонд «Вяртанне», Беларускі ПЭН-цэнтр і Саюз беларускіх пісьменнікаў (СБП).

Помнік Паэту

Па сталічным адрасе «вуліца Камуністычная, дом 24», пры прадзюсарскім цэнтры Шакуціна — цэнтры маладых творчых талентаў і найноўшай аўдыёстудыі — усталяваная «Скульптурная кампазіцыя, прысвечаная Паэту».

Так імянуецца яна афіцыйна, а паводле словаў аўтара помніка Уладзіміра Слабодчыкава за прататып узяты малады і рамантычны Уладзімір Караткевіч тых дзён, калі ён скончыў гісторыка-філалагічны факультэт Кіеўскага ўніверсітэта і прыехаў жыць і працаваць у Мінск. Падабенства і пазнавальнасць аблічча пацьвердзілі ўжо і сябра паэта, літаратуразнаўца Вячаслаў Рагойша, фотамастак Георгі Ліхтаровіч і многія іншыя творцы (нават рабочыя, якія мантавалі скульптуру на пастамент). Акрамя таго, скульптар са згоды замоўцаў намервацца падмацаваць выяву і паэтавым аўтографам.

Падобна на тое, што сталічны раён Асмалаўка, што стаіць сёння пад пагрозаю, не згіне. Наадварот, яна — пабагацела: у радыусе двух-трох кварталаў, блізу Тэатра оперы і балету і будынка дзяржаўнага радыё можна пабачыць мемарыяльную шыльду Лесі Украінцы, помнікі Максіму Багдановічу і Тарасу Шаўчэнку, а таксама бюст Тадэвуша Касьцюшкі (на тэрыторыі амбасады Злучаных Штатаў Амерыкі).

Хтосьці стане касавурыцца: маўляў, гэта не сапраўдны помнік, а толькі гарадская ці так званая садова-паркавая скульптура на паўпрыватнай тэрыторыі. Але хочацца рашуча запярэчыць: хіба не падзея сёння — з'яўленне ў сталіцы хай сабе і досыць камернага помніка Паэту?! Да таго ж адно не адмяняе, не адмаўляе другое. Прыйдзе час і на важкі, велічны манумент аднаму з нацыятворцаў.

Таму хочацца спадзявацца, што неўзабаве калегі-літаратары, аматары творчасці Уладзіміра Караткевіча і ўсяго краснага пісьменства, закаханыя, маладзёны, школьнікі і студэнты панясуць кветкі да помніка Паэту. І, мабыць, асабліва шмат ляжа тых кветак у Сусветны дзень пісьменніка 3 сакавіка, у Сусветны дзень паэзіі 20 сакавіка і на дзень нараджэння Уладзіміра Караткевіча 26 лістапада. Гэтаксама хочацца спадзявацца, што народзіцца ў Мінску і новая традыцыя — ушанаваць Паэта будучь прыходзіць і маладыя хаця б з найбліжэйшага Дома шлюбаў па-над Свіслаччу...

Алеся Сіўчыкава

200-годдзе Таварыства філаматаў

У Магілёўскай абласной бібліятэцы прайшла літаратурна-музычная вечарына, прымеркаваная да 200-годдзя Таварыства філаматаў.

У імпрэзе прынялі ўдзел пісьменнік, сябра СБП, кандыдат філалагічных навук, літаратар, выкладчык Магілёўскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя А. Куляшова Віталь Еўмяньккоў і госць з Мінска бард і перакладчык Аляксей Жбанаў.

Віталь Еўмяньккоў распавёў пра жыццё і дзейнасць філаматаў, гісторыю ўзнікнення гэтага тайнага таварыства, якое складалася з лепшых прадстаўнікоў эліты Вялікага Княства Літоўскага, якія ў той час вучыліся ў Віленскім універсітэце.

Аляксей Жбанаў выканаў некалькі песняў, у першую чаргу — напісаных самімі ўдзельнікамі суполкі філаматаў (а сярод іх было нямала паэтаў, напрыклад, адным з актыўных сябраў таварыства быў Адам Міцкевіч).

Некаторыя з песняў разам з Аляксеем праспявалі нават і наведнікі вечарыны.

Арганізавалі вечарыну магілёўская суполка Таварыства беларускай мовы імя Ф. Скарыны разам з абласной бібліятэкай.

Таварыства філаматаў — тайнае таварыства ў навучальных установах Віленскай вучэбнай акругі. Створана ў 1817 па ініцыятыве групы студэнтаў Віленскага ўніверсітэта (А. Міцкевіча, Т. Зана, Я. Чачота, Ю. Яжоўскага і інш.). Гурток філаматаў ператварыўся ў даволі буйную арганізацыю са шматлікімі філіяламі ў розных раёнах Беларусі.

Алесь Сабалеўскі. Фота аўтара

Памяць пра Алега Лойку

У Слонімскай раённай бібліятэцы імя Якуба Коласа ўрачыста адкрылі музейны пакой Алега Лойкі (1931–2008) — доктара філалагічных навук, прафесара, члена-карэспандэнта Нацыянальнай акадэміі навук, пісьменніка, навукоўца і перакладчыка, былога дэкана філалагічнага факультэта Белдзяржуніверсітэта.

Алег Лойка быў родам са Слоніма. Адсюль ён пачынаў свой шлях у вялікую літаратуру і навуку. А калі пайшоў на пенсію, вярнуўся ў родны горад, дзе і знайшоў свой вечны спачын.

Пры жыцці знакаміты слонімец напісаў і выдаў 101 кнігу вершаў, прозы (эсэ), літаратуразнаўчых артыкулаў, перакладаў, вучэбных дапаможнікаў па гісторыі беларускай літаратуры.

Алег Лойка — найвялікшая асоба не толькі ў маштабах Слонімшчыны, Беларусі, але і Еўропы. Пра гэта ў Слоніме распавядалі дактары філалагічных навук прафесары Вячаслаў Рагойша, Алесь Бельскі, кандыдат філалагічных навук Анатоль Верабей, паэт Зьніч (Алег Бембель), пісьменнік, гісторык і краязнавец Сяргей Чыгрын, паэтка Ірына Войтка, вучні, землякі і сваякі Алега Лойкі.

Родная сястра Алега Лойкі Людміла Клімовіч, а таксама пляменнікі пісьменніка і ўнук падаравалі музею вельмі каштоўныя экспанаты — гэта школьны дзённік Алега Лойкі, начокі, у якіх купалі малога Алега, гармонік, куплены ў Слоніме пасля вайны, даваенны фотаапарат, якім фатаграфаваў Алег, універсітэцкія дакументы. Усе яны сталі асновай музея знакамітага слонімца.

Першую экскурсію па музею ажыццявіла супрацоўніца Слонімскай раённай бібліятэкі Юлія Домаш, якая цікава распавядала пра экспазіцыі музея, пра кнігі і аўтографы пісьменніка-земляка.

Шмат кніг, фотаздымкаў і іншых дакументаў падаравалі для музея і бібліятэкі Вячаслаў Рагойша, Алесь Бельскі і Анатоль Верабей. У гэты самы дзень мінскія госці наведалі магілу Алега Лойкі, яго жонкі і цешчы на слонімскіх гарадскіх могілках і ўсклалі кветкі.

Ушанаванне памяці Алега Лойкі аздаблялі песнямі беларускі бард Зміцер Бартосік і былы настаўнік, культасветработнік Мар'ян Медушэўскі. Загадчыца ідэалагічнага аддзела Слонімскага райвыканкама Наталля Юнчыц адзначыла, што ўшанаванне памяці Алега Лойкі — гэта сапраўднае свята. І гэта толькі пачатак. Памяць пра знакамітага слонімца будзе жыць і надалей.

Ул. інф. Гродзенскага абласнога аддзялення СБП

Пад вольным небам Транстромера

Магілёў стаў трэцім абласным цэнтрам краіны, дзе з поспехам была прэзентаваная кніга «Пад вольным небам» Тумаса Транстромера.

Беларускія пераклады шведскай «нобелеўскай» паэзіі привезла ў горад міжнародная каманда: памочнік пасла Каралеўства Швецыя ў Рэспубліцы Беларусь Алеся Літвіноўская, шведскі рэжысёр Лейф Ульсан, паэт Андрэй Хадановіч, перакладчыца Алеся Башарымава, музыка Сяржук Доўгушаў і намеснік старшыні Саюза беларускіх пісьменнікаў Усевалад Сцебурака.

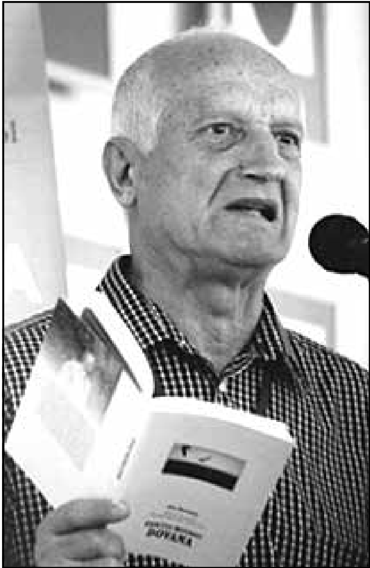
Першая сустрэча адбылася ў студэнцкім асяродку — у зале Магілёўскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя А. Куляшова. А ўвечары імпрэза прайшла ў грамадскім цэнтры «Кола», сабраўшы цікаўных магілёўцаў і сяброў абласной філіі Саюза беларускіх пісьменнікаў на чале са старшынём Міколам Яцковым.

Прэс-служба СБП

«Правіла, што стаецца выключэннем»

(Пра кнігу Алеся Разанава «Невядомая велічыня: гутаркі, артыкулы, згадкі». — Мінск: Логвінаў, 2017)

У новай кнізе Алесь Разанаў прагаворвае важныя і важкія рэчы: пра з'яву творчасці, пра шлях і пакліканне, пра досвед працяглага побыту ў замежжы і, вядома ж, — пра прызначэнне паэзіі.

Завяршаюць кнігу два тэксты, жанр якіх сам аўтар акрэслівае як «герменеўтычныя паэмы»… Гэта — калі пункцірна пра кнігу. Але пра Разанава, хоць эпоха кліпавасці гэтага нібыта й вымагае, нельга подбегам і похапкам. А як можна і як трэба? Часам сам аўтар у сваіх кнігах дае ключы і падказкі.

«Невядомая велічыня» акурат з такіх. Яе можна прылічыць да часткі разанаўскага так бы мовіць тэарэтычнага канону. Падаецца, лейтматывам «Невядомай велічыні» ёсць рэфлексія такога паняцця, як «з'ява творчасці». Так, па вялікім рахунку і зномы перадусім прысвечаныя ёй. Але тое, пра што мажліва выказаць, да прыкладу, у гутарцы-інтэрв'ю, не заўсёды можна выявіць моваю зномаў. І наадварот. Часам гэтыя інтэрв'ю дужа нагадваюць размовы вучня з настаўнікам дзэн. Зрэшты, бывае, і бяруць іх вучні-паэты. Таму пытанне кшталту «Як трэба пісаць?» выглядае тут цалкам натуральным.

Яшчэ адна скразная тэма кнігі — тэма маўчання. Ёсць розніца паміж маўчаннем паэта і нематой. Паэт і ў маўчанні змястоўны. У выпадку з Разанавым гэта не тое маўчанне, якое Cum tacent, clamant. Гэта тое маўчанне, якое можа назапашвацца-акумулявацца гадамі — дзеля мастацкага выбуху…

У «Невядомай велічыні» ў тым ліку і пра гэта — пра пераходы, адыходы (не блытаць з уцёкамі), іх прычыны і наступствы. Фактычна, пасля ад'езду (розныя крыніцы блытаюцца ў гадах яго адліку — двухтысячны ці дзве тысячы першы) у Алеся Разанава і да сёння — не выйшла ніводнае арыгінальнае паэтычнае кнігі па-беларуску, калі не лічыць білінгвы «Гановерскія пункціры», анталогіі (так, выбранага за гэты час выйшла багата: толькі ў выдавецтве «Логвінаў» з два дзясяткі, калі лічыць разам з білінгвамі). Апошняя, «Рэчаіснасць», датуецца 1998-м… Можна казаць, што ў новым тысячагоддзі паэт кардынальна перагледзеў свае погляды на кнігавыданне. Па сутнасці, — замаўчаў як паэт-канцэптуаліст.

Пэўна, шмат каму, па ад'ездзе, падавалася, што Разанаву неістотна, дзе пісаць — на чужыне ці на радзіме. Бо ён сам — месца, сам — асяродак. Але ад'езд для кожнага творцы — выпрабаванне, як для кветкі — перасадка ў іншы грунт. Для кагосьці ад'езд — мажлівасць рэалізаваць задуманае, на якое не ставала часу і цішыні. Для Разанава ж ад'езд стаўся выклікам і пакліканнем — здзейсніцца ў зусім новай творчай іпастасі. Укараніцца ў новую глебу, у новую мову. Але не для таго, каб застацца ў іх, у глебе і ў мове, але — каб адчуць новае. Каб — перамагчы?..

Але было ў творчай біяграфіі Алеся Разанава і маўчанне іншага кшталту. Маўчанне вымушанае. На гэты час таксама праліваецца святло ў разгляданай кнізе. Так, распавядаючы пра гісторыю выдання «Шляху-360» у гутарцы з Міхасём Скоблам, паэт прызнаецца: «Кніга выйшла, але з вялікай затрымкай. Гэта былі гады маёй нематы…»

Адным з галоўных (фірмовых) маркераў творчасці Алеся Разанава — і ўласна паэтычнай, і філасофска-метафізічнай — ёсць стылёвая статычнасць. І, як следства, — пазачасавасць. Вось жа, чытаючы эсэ 80-х гадоў і двухтысячных, цяжка адразу зразумець, калі яны пісаліся, не зазірнуўшы на апошнюю старонку. Падобнаю рысаю валодаюць і эксперыментальна-аўтарскія паэтычныя формы. Да прыкладу — зномы. А назву кнігі акурат і даў адзін з твораў гэтае формы: «Ва ўсякай істоце ўцелясняецца свая мера быцця, якая мера — такая істота, і што ёй нельга, што льга, ведае загадзя і на памяць. Чалавек таксама істота, але напалову. Другою паловай ён невядомая велічыня, і што яму нельга, аб'яўляюць запаведзі, а што льга — Бог».

Ёсць там і такі зном: «Святасць не выключэнне з правіла, а правіла, што стаецца выключэннем».

З юбілеем, шаноўны майстра! Дзякуем за тое, што Вы ёсць!

Анатоль Івашчанка

Па-за межамі сябе самой

Назваць — значыць абмежаваць, але не назваць — значыць не вызначыць.

1. Лад жыцця

Паэзія — гэта прачнуцца між лясоў далёка ад людзей, пакарміць ката, які недзе бадзяўся ўсю ноч, і думаць, што сёння будзе шчаслівы дзень. І пра гэта напісаць. Раней гэта выглядала крыху інакш: прачнуцца, залезці на дах «шалашыка» з дровамі, глядзець, як сонца скача па вадзе, і адчуваць, як на цябе сыходзіць паэзія, нешта ірацыянальнае, звязанае з плынямі энергіі сонца і зямлі. Для мяне гэта звязана з вельмі канкрэтным месцам, дзе я адчуваю сябе абароненай продкамі, як бы пафасна гэта ні гучала. (З іншага боку, хай сабе гучыць як хоча, гэтыя рэчы адчуваюцца на клетачным узроўні.)

Хоць гэта не заўсёды і не для ўсіх ёсць вызначальным фактарам. Але здольнасць узняцца над рэчаіснасцю ці абстрагавацца ад яе непасрэдна звязаная з паэзіяй (ці, можа, з уяўленнямі пра паэзію рамантыкаў?).

Паэзія, як інфрачырвоны прамень, прасвечвае тваё жыццё і запускае пэўныя працэсы, іншым разам у самы непрыдатны момант. Галоўнае — не ігнараваць свае думкі ў такія моманты, не адпускаць іх, а нейкім чынам занатоўваць. Усведамляць іх каштоўнасць, прынамсі, для сябе. І перачытваць праз некаторы час.

Раней я ўсе свае вершы ведала на памяць. Цяпер ужо не…

2. Спосаб мыслення

Калі свае думкі я падсвядома імкнуся адпаведна афарміць, а яшчэ часцей — калі думка сама афармляецца пэўным чынам, пакідаючы астатнія па-за маёй увагай, мая энергія канцэнтруецца вакол намагання сказаць.

Мне заўсёды цікава чытаць (слухаць) крытычныя разборы паэзіі, у якіх вельмі часта аўтарам надаецца свядомая роля ў выбары мастацкіх сродкаў, формы і г.д. Не магу сказаць, што ў мяне гэта адбываецца свядома. Нешта кшталту «сёння я напішу верш адзінаццаціскладовікам пра тое, як падае лісце… не, лепей, чатырохстопным ямбам». Такое толькі ў школе магчымае…

3. Камунікацыя з іншасветам

Наконт ірацыянальнасці — усё так. Некалі я для сябе гэта агучыла ў адным з інтэрв'ю, калі на пытанне «Паэзія павінная быць найперш прыемнай ці карыснай?» адказала: «Паэзія — як вера. Дзеля чаго чалавек верыць? Таму, што гэта прыемна? Ці таму, што гэта карысна? Калі вера мае месца з такіх меркаванняў, то чаго тады яна вартая? Так і паэзія». Сама пра гэта забылася, а ў нетрах інтэрнэту мая думка жыве.

Час ад часу паэзію імкнуцца зрабіць карыснай, і гэта ўжо цікава. Але паэзія нікому нічога не павінная. Як і прыгажосць. Хоць, можа, я памыляюся. Паэзія павінная быць сумленнай. Ці аўтар? Ці і тое, і гэтае? Мабыць, так. Сумленнасць паэзіі — у шчырасці імпульсу, сумленнасць аўтара — у тым, каб пайсці за імпульсам і даць яму свабоду. У гэтым і сапраўднасць. Можна быць добрым паэтам і абы-якім чалавекам? Камбінацый можа быць колькі заўгодна, але найчасцей талент адпавядае чалавеку. Хоць усе мы памятаем: «Врёте, подлецы: он мал и мерзок — не так, как вы, — иначе».

Паэзія не павінная быць карыснай у сэнсе ўтылітарным, аднак тады варта спытацца, а ці ёсць ад паэзіі карысць і для каго яна ёсць.

А прыгажосць? Паэзія і прыгажосць — тоесныя? Сучаснае мастацтва адпрэчвае прыгажосць, і паэзія тут не выключэнне. Але злачынства таксама можа быць дасканалым.

4. Псіхатэрапія

Сапраўды, дзеля чаго мы пішам? Асабліва калі замілаванне светам даўно мінула. Каб даць волю імпульсу, што ўзнік недзе ў глыбінях свядомасці ці падсвядомасці?

Калі я чытаю кнігу паэзіі, то шукаю ў першую чаргу цікласнасці. Кніга, якая цікавая з пункту гледжання эстэтыкі, але не насычае мяне думкамі і адчуваннямі, не будзе мне цікавай. Прынамсі, я да яе не вярнуся. Не згаджуся, што няважна, пра што, а важна, як.

Кнігі, якія ўжо ведаю, часта перачытваю, адкрываючы на любой старонцы.

Некаторыя аўтары лічаць, што над вершам нельга працаваць. Але я цяпер абсалютна спакойна магу сказаць, што працую над вершам, бо, па-першае, элементарна бракуе часу, каб скончыць яго за адзін раз, па-другое, я зрабілася жудаснай занудай, чытаю гэтыя вершы і перачытваю. І выпраўляю. Чаго раней амаль ніколі не рабіла (можа, гэта ўплыў працы над перакладамі?).

5. Ізноў пра лад жыцця

Учора праглядала артыкулы, напісаныя пра мае кнігі. А. Данільчык літаратурная і рэальная існуюць у розных вымярэннях. Цікава, канечне. Я нават не ўяўляю, што значыць жыць актыўным літаратурным жыццём. То бок існаваць выключна як паэтка. Выключна ў гэтай якасці. Можа, я яшчэ не гатовая да гэтага? Можа, факт успрымання цябе як адной з многіх дазваляе назіраць за паводзінамі людзей, застаючыся незаўважнай?

Пабла Неруда, Мігель Анхель Астурыяс, Актавіё Пас… Пытанне: што яднае гэтых пісьменнікаў, акрамя прыналежнасці да літаратуры Лацінскай Амерыкі? Яны працавалі пасламі. І вось я думаю: якім паслом быў Пабла Неруда? Як паэт упісваецца ў бюракратычную сістэму, вертыкаль, іерархію? Дзе самае галоўнае — падпарадкаванне. Ці гэта магчыма толькі цягам пэўнага часу дзеля назапашвання вопыту? Бо чалавек, які ўвесь час падпарадкоўваецца, рана ці позна страчвае сябе.

З іншага боку, паэт не існуе ў вакууме, то бок можна пісаць выключна аб прыродзе, гэта таксама спосаб існавання ў паэзіі. Баюся, гэта не пра мяне. Зноў жа, тут мы выходзім на пытанне «паэт = інтэлектуал?» Не заўсёды.

6. Пра пераклады

Першы штуршок да перакладу паэзіі — Чэзарэ Павэзэ «Verrà la morte e avrà i tuoi occhi…». Захацелася вымавіць гэта па-беларуску, пачуць, як гэта прагучыць па-беларуску. Паэзію можна перакладаць толькі ў тым выпадку, калі верш «адгукаецца» ў тваёй душы, у тваім асабістым вопыце, жыццёвым і мастацкім. Існуе думка, што паэзію нельга перакласці, але мне здаецца, што менавіта пераклад паэзіі ўдасканальвае перакладчыка і яго мову.

Пераклад — магчымасць уважліва прачытаць твор, напісаны на іншай мове. І зрабіць яго прыналежным да сваёй мовы.

7. Пра ўзаемадзеянне

Наколькі паэзія павінная падпарадкоўваць нашае жыццё? Хто тут гаспадар — вось гэтая ірацыянальная плынь ці я, homo sapiens? Але наколькі я sapiens? Іншым разам чытаю ўласныя вершы і не магу паверыць, што гэта я напісала…

Назваць — значыць абмежаваць. Але паэзія — заўсёды выхад за межы. Часта нават за ўласныя межы…

А ўрэшце, я неаднаразова спрабавала даць азначэнне паэзіі сродкамі самой паэзіі…

* * *

не зважаючы на ўсе сродкі
камунікацыі
на мноства гукаў
што запаўняюць прастору

паэзія і толькі паэзія
застаецца маім адзіным сродкам
зносін са светам

бо паэзія —
гэта любоў тут і адразу
паэзія — гэта тое
што не патрабуе адказу
паэзія — гэта вада —
мёртвая і жывая
паэзія — гэта тое
што мяне апраўдае

сонца заходзіць і неба за ім
радком чырвоным палае

Аксана Данільчык

Жыць — любіць, хваляваацца

« Працяг.
Пачатак на стар. 7 (1)

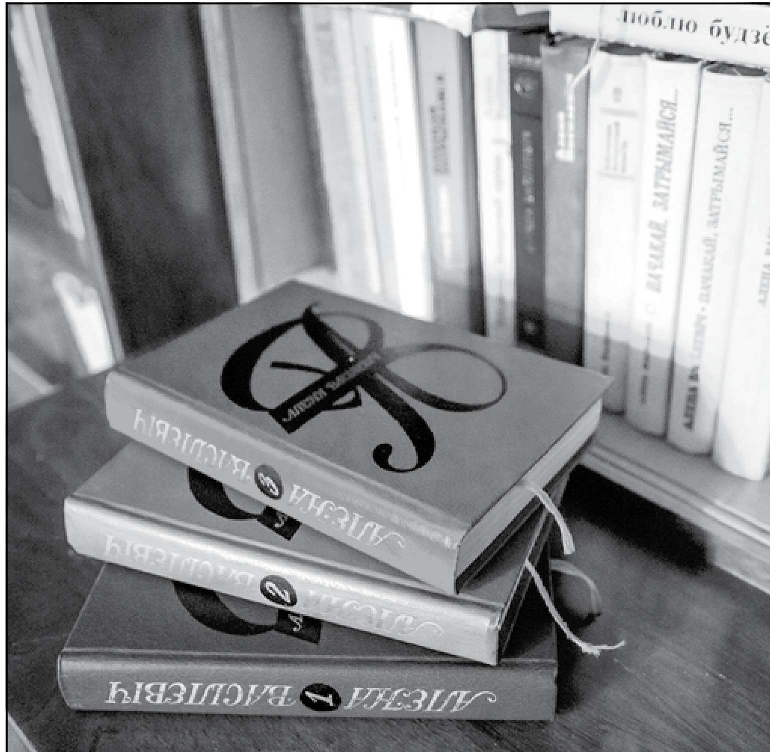
Створанае застаецца. Цікава, што творца, чыя асноўная стыхія — проза, ніколі не цуралася высокае паэзіі. З любоўю распавядала пра Ніну Мацяш, яе першы зборнічак вершаў, параўноўваючы яе паэтычны дэбют з першаю вясноваю песняй жаўранка. Яна высока цаніла талент Веры Вярбы, вітала прыход у літаратуру Леаніда Галубовіча, з цеплынёю гаварыла пра яго кніжку «Таемнасць агню» і з клопатам пра далейшы лёс. Яе дужа ўзрадавала ў свой час з'яўленне паэзіі Міхася Стральцова, раней вядомага на ніве прозы ды эсэістыкі. З уласцівай ёй спавядальнасцю сказала пра часіны, калі ўзнікае «неадольная патрэба акрапіць уласную сасмяглую душу жывой вадою чужога радка». І вось яны, чужыя, але ж такія зразумелыя, такія блізкія радкі:

Цень, цень, сініца! Добры дзень!
Жывеш? Сваім званочкам
чыстым
Зімовым ранкам прамяністым
І абудзі, і абнадзей!

«Мне таксама неабходна гэта, — піша Алена Васілевіч, — каб сініца Міхася Стральцова зімовым ранкам з паэтычнымі радкамі прынесла абуджэнне і надзею. Мне неабходна гэта паэзія». Яе акрыляе музыка слова, краса мастацтва. У ліку яе любімых была і засталася Жэня Янішчыц, і калі жыццё паэтэсы трагічна абарвалася, на гэтую цяжкую страту сама адказала вершам.

У вышэй названай кнізе памяткая Алена Васілеўіч надрукавала гранічна шчырыя ўспаміны пра Якуба Коласа, Янку Маўра, Івана Мележа, Яна Скрыгана, іншых вядомых пісьменнікаў. Тут жа ёсць і такія палярныя сваім зместам дзве рэчы: «Тварыць словам» і «Разбурэнне словам», асабліва карысныя пачынаючым і маладым літаратарам. У першым выпадку, гаворачы пра аповесць малавядомага Міхася Клебановіча «Іван Аляксеевіч», аўтарка любуецца «феерыяй адценняў у моўным запасе», дынамікай і пластычнай зграбнасцю, а ў другім — вымушана казаць пра непераборлівы густ і эстэтычную глухату, калі вядомы рэцэнзент ці часопісны рэдактар блаславляе ў друк слабыя творы вядомых літаратараў... Такая Алена Сямёнаўна — добразычлівая і бескампрамісная, непадкупная.

Пашанцавала мне не адзін год папрацаваць акурат у той рэдакцыі выдавецтва «Мастацкая літаратура», дзе яна была загадчыцай. Тую даволі клопатную працу я называю святам. Сёння грэюць душу ўспаміны, іх багата. Нярэдка прыгадваецца, да прыкладу, як ёй удалося пераканаць начальства, што паэту Міхасю Рудкоўскаму, які жыў на перыферыі, трэба падняць мінімальную стаўку аўтарскага ганарару (да ўзроўню «сталічных аўтараў»). Учынак загадчыцы быў справядлівы і чалавечны: вершы М. Рудкоўскага, якія мы выдалі асобнаю кніжкай, адпавядаюць высокай мастацкай якасці. Выданне зборніка, адрасаванага юнацтву, прынесла аўтару добрую маральную і фінансавую падтрымку ў цяжкі для яго час, калі пасля складанае аперацыі ён страціў здароўе і працу. Дорачы той зборнік з аўтографам, Міхась парываўся мне пацалаваць руку. «Што ты, Міхаська! — сказаў я. — Не я ставіў цябе ў выдавецкі план і не я за цябе змагаўся!..»

Вядома ж, не магу забыць вялікую ласку Алены Сямёнаўны да мяне, грэшнага: як настойліва яна хадайнічала ў Саюзе пісьменнікаў, каб дапамаглі з жыллём (тады я доўгі час пражываў з сям'ёю ў аднапакаёўцы). У выніку ў 1980-м годзе я атрымаў новую кватэру, «...пасяліўся ў мікраранёе сталіцы, каля жаўранкаў і васількоў». Успамінаецца, вядома ж, цудоўны мікраклімат, які заўсёды панаваў у рэдакцыі, а разам з тым — адухоўленае аблічча мілай начальніцы, прыязны позірк яе вачэй, заўсёды маладых, бо яны — люстэрка душы.

4

Жыццё чалавека — як знічкі палёт, якое яно ні было б працяглае. Гэта мной не забываецца ніколі. Мо таму я не вельмі рэдкі госць у Васілевічаў — у Алены Сямёнаўны і Уладзіміра Аляксандравіча, вядомага фалькларыста, этнографа, перакладчыка, выдатнага складальніка многіх зборнікаў, акадэмічных выданняў, шэрагу прэстыжных кнігазбораўскіх тамоў, нядаўняга ўніверсітэцкага выкладчыка, які шмат гадоў аддаў навуцы як педагог. Аляксандравіч — так афіцыйна. Для мяне ён — Валодзя, Валодзечка, сябра з юнацкіх гадоў, якому ў свой час прысвячаў і верш, і апавяданне. У гэтай інтэлігентнай і гасціннай кампаніі заўсёды ўтульна і цёпла, ёсць пра што пагаманіць.

...22 снежня 2016 года. У разгары кароткі зімовы дзень. Кіруюся да знаёмай кватэры знаёмага дома віншаваць Алену Сямёнаўну з дзевяноста чацвёртымі ўгодкамі. Прыязна сустрэў мяне Валодзя. У вітальні дзвюхпакаёўкі «прытуліў» маё паліто, прапанаваў цёплыя, з аўчынкі, тапачкі, а неўзабаве нёс вазу з вадою пад мае ружы. Я прайшоў у святліцу, дзе ўсё — і падлога, і стол, і кніжныя паліцы — святочна ззяла і дзе каля стала сядзела ў калясцы гаспадыня.

Павіншаваў яе, мы пацалаваліся. Была яна ў цёмназялёнай аксамітавай кофце, з-пад якой выглядваў акуратна раскрылены белы каўнерык, аздоблены фабрычнымі ружовымі кветачкамі. Валодзя, як бы просячы прабачэння, сказаў, што адлучыцца хвілінаў на 20 у краму. Мы з Аленай Сямёнаўнай сядзелі поруч, гаманілі. Яна даволі жыва цікавілася маімі справамі, пыталася ў мяне пра жонку, сына, дачку, пра ўнукаў. Я адказваў і стараўся пераводзіць гаворку на іншую хвалю. Пытаўся пра нашых агульных сяброў. Аказалася, перад маім прыходам тэлефанавала Наталля, дачка Івана Антонавіча Брыля, з якой мы працавалі ў адной рэдакцыі. Пра Наташыны навіны я пачуў:

– Разбрыліся Брылі па свеце. Наташын брат Андрэй працуе ў Японіі. А Галін (другой Брылёвай дачкі) сын з жонкай пераехаў у Польшчу.

Я пытаўся пра ўнукаў і праўнукаў Алены Сямёнаўны. У яе тры ўнукі і пяць праўнукаў. Амаль усе яны гэтаксама ў замежжы. Праўнук Дзіма ажно ў Кітаі, выкладае англійскую мову ў інстытуце. У свой час у Бельгіі хлопец аваладаў яшчэ і кітайскаю!.. Паехаў на стажыроўку, там яго ўпадабалі і запрасілі на працу. А я ўспомніў, як некалі ён у дзіцячым садку ў Менску дэкламаваў мой верш. Такім родзічам можна ганарыцца. Шкада, яго не бачыць, не чуе Наталля, ягоная бабуля, яна так нечакана рана памерла!

Нашая гамонка з Аленай Сямёнаўнай раз-пораз перарывалася тэлефоннымі віншаваннямі. Камусьці яна адказвала: «Дзякуй за добрую памяць!», камусьці: «Скажыце што-небудзь іншае...» (мабыць, ёй жадалі даўгалецця). Чарговую сумоўцу назвала: «Марыя Іосіфаўна...» Было зразумела — гэта Карпенка, колішняя кіраўніца калектыву рэдакцыі часопіса «Работніца і сялянка». На пытанне пра яе «былая» скардзілася на высокі ціск. Алена Сямёнаўна ўсміхнулася: «О, ціск — гэта фамільная з'ява!»

Пасля размовы звярнулася да мяне: «Калі я пераходзіла ў «Мастацкую літаратуру», яна паабяцала, што ў любы час магу вярнуцца».

Адбыўся яшчэ кантакт — з В. Кастручыным. «Беларускі Прышвін!» — так шчодра быў ахарактызаваны сябра нашага СБП.

Тым часам вярнуўся з крамы Валодзя, пачаў ставіць на стол піттво, стравы. У кватэру Васілевічаў завітала з кветкамі Зінаіда Пятроўна Зубкова, народная артыстка Беларусі (працуе ў Купалаўскім тэатры), чуйная суседка Васілевічаў. Атрымалася невялічкае застолле.

Дадому вяртаўся я шчаслівы, калі адкінуць класічнае: «На свете счастья нет...»

***

Сёлета працягваліся нашыя сустрэчы і тэлефонныя размовы. І вясной, і ўлетку, і даждлівою восенню. Мяне заўсёды прыемна здзіўляла і здзіўляе бязмежная памяць Алены Васілевіч. Яна не толькі дэкламуе (пры нагодзе) класічныя вершы, а й памятае ўсялякія гісторыі, розныя (у тым ліку і даўнія) размовы, цікавіцца тым адметным, што адбываецца на культурным полі і што з'яўляецца ў часопісе «Дзеяслоў» ды ў «Літаратурнай Беларусі» газеты «Новы час» і «Народнай волі». Памятаю, калі ў «Дзеяслове» надрукавалі мае пераклады вершаў В. Сасюры з прадмоваю, яна ўхваліла публікацыю. Чытаў сын. Яна слухала і, як сказала, «крыху сама поўзала вачыма па радках». На вялікі жаль, вельмі пагоршыўся зрок. З гэтым цяжка змірыцца. І дагэтуль можна знайсці чытво на «ўгалоўнай» (блізка ля галавы) тумбачцы, каля ложка, на якім яна начуе і пераважна днюе.

Дваццаць другога верасня я вяртаўся з Аксакаўшчыны, куды адвёз жонку на рэабілітацыю пасля інсульту. Па дарозе дамоў заехаў да Васілевічаў, каб уручыць сябру новы зборнік вершаў «Замова ад рабства». Калі мы павіталіся з Валодзем, ён павіншаваў мяне з выхадам кніжкі, але не ўзяў яе, а паказаў рукою на дзверы пакоя, дзе адпачывала маці. Як заўсёды, я прыязна быў сустрэты. Гэтым разам размаўлялі пераважна пра здароўе, а больш дакладна — пра нездароўе. Спачатку я адказваў на пытанні пра самаадчуванне жонкі. Пасля Алена Сямёнаўна распавядала пра аперацыю ў 88 гадоў, перажытую пасля цяжкае траўмы шыйкі бядра. Хваліла хірурга. Падпісала яму сваё кнігазбораўскае выданне выбраных твораў. Праз пяць гадоў здарылася новая бяда. Ішла падрыхтоўка да аперацыі, але яе ўжо не адважыліся рабіць.

Я паказаў Алене Сямёнаўне сваю кніжку і, перш чым уручыць ёй, прачытаў тры вершы: «Класік Гарэцкі», «Душа мастака» і «Да залатога юбілею».

Пасля трэцяга, інтымнага верша яна сказала: «Мне ніхто нічога падобнага ніколі не сказаў»...

Перад развітаннем я ў сваіх далонях трымаў яе запаволеныя рукі, глядзеў у вочы за нейкімі тоўстымі шкельцамі акуляраў, услухоўваўся ў павольны голас. А ў памяці маёй паўставалі хуткія рухі яе руплівых рук, у светлакарых вачах свяціўся нерастрачаны агонь, чуўся жвавы, з вясёла-жыццядайнымі ноткамі голас...

Не змяніўся толькі акцэнт слынная пісьменніцы, колішняе случчанкі: «Усяго добрага!», «Усяго найлепшага!»

Васіль Жуковіч

Каляда

Андрэй СЦЕПАНЮК

Лета 2017

Я — затрыманы час
стаю на ростанях дарог
побач з запацелай фігурай
вясковага Хрыста

Жоўтыя лугі напамінаюць
што лета ўжо на ўзвышшы
свайго існавання

Чырвоныя ад працы
маладыя ў сваёй старасці
жанчыны і мужчыны жнуць
звар'яцелае ад жары жыта

У маіх вачах заціхаюць колеры
а фарбы ткуць сваю
зялёную нітку
вяртання

Сонца баліць

Каляда

Анёлы шчыра радасці шукаюць
па свеце Божым тысячы гадоў
блукаюць
Каляда

У хату з холадам шуганула ёлка
пах свой зялёна-цьмяны
развяла вясёлкай
Каляда

І так ад цёмнай поўначы да ранку
чакаю я што бліскавіцай з ганку
успомніцца дзіцячая
Каляда

Вясёлы вершык, альбо вавёркі, коцік і сабака

Вавёрка выбіла зубы
сваёй сяброўцы
Сяброўка з роспачы
павесілася на вяроўцы
Коцік зубкамі вяроўку пакусаў
А сабака яго з'еў і сказаў гаў

Гэты вершык надзвычай вясёлы
Вывучаць яго павінны ўсе школы
Таму што жыццё не існуе
без смерці
А калі хтосьці гаворыць
па-другому
дык яму не верце

Валі — жонцы

Ад мяне да цябе
дарога недалёкая
Прыйшла такая пара
калі трэба маўчаць
Пацiснуць моцна вусны
і не сказаць нічога

У адценнях дня позірк часу
адкрывае глыбіню праўды

Прабач за сон
і трымценне рук
Прабач за чорныя колеры
і паездкі без мэты

Калі заўтра жоўты квадрат
асвеціць сонца
споўніцца таямніца
нашай будучыні

Будзем ведаць

***

Мая адзінота як твае пісьмы
Нечаканыя і кароткія

У двух словах ад пачатку
да канца

Засмакаваны змест

Дзеля зразумення не трэба
нікуды ісці
Каб потым не вяртацца

Усё запісанае і забытае
У тры дні адзіноты

Малітва

А калі ўжо мяне не будзе
застанецца твая чароўная
ўсмешка
і апошняя дарога
ў нескладанасць забыцця

Попел і кранальны боль
недахопу і неспаўнення

Апошні верш з незразумелымі
вуснам словамі
і хвіліна задумы

Так будзе
так мае быць

Абяцаў мне гэта Бог-Чалавек
які ўсё прадбачыў сваім целам
і сваёй думкай
Ён мне гэта абяцаў

Быў дзень...

Алесь КАМОЦКІ

***

Ад імгненняў да вечнасці
караценюць шляхі,
На аскепках адметнасці
не губляецца сутнасць,
І далёка не сэнс робіць
веру магутнай —
Ён адно што —
тлумачыць былыя грахі.

Развітайся з жаданнямі
запаволіць хаду,
Не разлічвай на даўняе
і прывычнае глупства,
Хай цябе не хвалююць
ні плён, ні наступствы,
Думай болей пра шлях,
пакуль ногі ідуць.

***

Празрыстыя людзі паўсюдна
шчыруюць,
Сляды пакідаюць наўкол —
Іх вочы убачаць, іх вушы пачуюць.
Іх рукі абернуць на дол.

Празрыстыя людзі празрыстыя словы
Празрыста выказваюць спрэс.
Бянтэжыць разумных, але беспантовых
Нягеглы вербальны працэс.

Схаваўшы ад іншых сваё,
Празрыстыя людзі чужому не вераць,
Празрыстыя людзі пладзяцца без меры.

***

Адной рукой кіруючы няспынна,
Другою правяраючы кішэні,
Рабіла з мяне гопніка краіна,
Душа ж хацела іншага рашэння.

Свядомасці куды было падзецца? —
Налева крок, направа крок — і багна.
Мудрэй за ўсё — не ісці, а адсядзецца,
Адно — душа ўгару сарвацца прагне.

Забыць, што варта быць самім сабою,
Утульна, як паспаць пасля абеда.
Ёсць праца ад запоя да запоя,
І ёсць магчымасць Турцыю наведаць.

Чаму не жыць пры гэтакім раскладзе,
Не горш за іншых, без праблем істотных,
І напляваць на сум у лістападзе,
І разлюбіць гаючую самоту.

Аддаць краіне ўсе даўгі нарэшце,
Якія нам яна напрызначала,
І апынуцца ў тым самым месцы,
Якога ў аб'ёме вельмі мала.

Ні ўдоўж, ні ўшыркі, ні назад, ні ўперад.
Сядзець і для турбот не мець прычыны.
Каб шчасце я спазнаў такою мерай,
Рабіла з мяне гопніка краіна.

***

Пра дзень, які так хочацца забыць
Ці варта думаць, сніць, спяваць і помніць?
Якая розніца — ён белы быў ці чорны,
Той дзень, які так хочацца забыць.

Быў дзень, якога памятаць не след,
Былі там людзі, што не мелі сілы,
Былі і тыя, што яго рабілі.
Я бачыў тых, каго яны любілі
У дзень, якога памятаць не след.

Той дзень, які не варта ўспамінаць
Забраў сабе і сподзевы, і мары,
І лоўка так зрабіў куты з абшараў,
Той дзень, які не варта ўспамінаць.

Быў дзень, які не трэба паўтараць,
Была вайна заместа адэквата,
Не кожны верыў у яе пачатак.
Я ж помню, як згарэла мая хата
У дзень, які не трэба паўтараць.

Перасьпевы

Gortoz a Ran — J'attends
(Denez Prigent)

Цяпер гады, даўней вякі —
У шэрай вежы сіні цень,
У вежы шэрай сіні цень.

Насупраць дождж сцяной сівой
Наўсцяж кладзе сляды вады,
Кладзе наўсцяж сляды вады.

Хто можа даць мне пошук
Былой мары пра неба?

Вятры лятуць з далечыні
Ламаць сцяну адвечных хмар,
Каб даць мне волю
і абшар
да лёсу ціха спрычыніць.

Хто хоча даць мне волю
ісці шляхам зваротным?
Ён ужо тут.
Ён можа даць мне пошук
былое веры, даўнейшае за сны
У небе.

Цяпер гады, пасля вякі
Дажджы ліюць сляды вады,
Вяртанне п'е сляды вады —
Гады — вякі — вякі — гады.

***

Звычайна ўсё да смешнага звычайна,
Быў наш разлад не горш,
чым у каго,
Чарговы дзень мінае
хмурай тайнай,
Цяпла бракуе, дагарэў агонь.

Лятуць гады. Не малады,
Даю натомленаму сэрцу адпачыць.
І сярод мар цябе няма,
Шукаць сустрэчы ўжо
не знойдзецца прычын.

Дні карацей, а ночы падаўжэлі,
На галаве маёй пануе сівізна.
І што пытаць — ці так мы жыць хацелі,
Працей маўчаць,
працей не ўспамінаць.

Я праз гады, не малады,
Даю натомленаму сэрцу адпачыць.
І сярод мар цябе няма,
Шукаць сустрэчы ўжо
не знойдзецца прычын.

Ноч светлая

Мікалай ЯЗЫКАЎ

Ноч не спіць, над ракой
Поўня шырыць прастор,
Чыстым срэбрам звініць
Хваля цемры ў дакор.
Лес заціх, цень галін
Тоіць рэшткі агней,
Звонкіх песень сваіх
Не пяе салавей.

Расцвілі ў снах нябёс
Кветкі новай вясны,
Мроі ў сэрцы ізноў
Абудзілі яны,
Светлым імем тваім
Я пярэчу журбе,
Ты, пяшчота мая,
Сумна мне без цябе.

Ноч не спіць, над ракой
Поўня шырыць прастор,
Чыстым срэбрам звініць
Хваля цемры ў дакор.
Гэтай ноччу і ў сне,
У чужой старане
Ты, пяшчота мая,
Ўспамінай пра мяне.

Маланабздзейкаўскія

Віктар ШАЛКЕВІЧ

Дзеянні майго новага рамана, урыўкі якога прапаную «Літаратурнай Беларусі», разгортваюцца ад XVI стагоддзя да XXI. У ім перакрыжоўваюцца лёсы апошняга з Ягелонаў і пастуха Майсейкі, дырыжора Герберта фон Караяна і войта Тадэвуша Радошкі... Словам, раман будзе вялікі і эпапейны, а перад усім — нягнойны і няглебавы, хоць пра калгасы і раллю там таксама будзе. Пішу, бо хочацца парадаваць сябе і ўсіх сваіх патэнцыйных чытачоў...

Аўтар

Дзве даволі прыкметныя рэчы заслужылі на ўвагу грамадства, і не толькі тутэйшага, а нават неяк бокам сусветнае зачапілі!

Дастаткова вядомы ў пэўных навуковых колах спрытны прайдзісвет, індывід з характэрным прозвішчам Шапіра абараніў на мове Корбана і Крапівы доктарскую дысертацыю па тэме «Перакваліфікацыя свіней з трэфных у кашэрныя на прыкладзе сярэднестатыстычнага мясакамбіната ў аграмястэчку Квасоўка».

Дысертацыя маланкай грымнула ва Усходняй, Сярэдняй і Заходняй Еўропе і рэхам азвалася па Блізкім Усходзе: праплачаныя тым жа Шапірам колькісь там неблагіх левых еўрафілосафаў ды вучоных мадэрністых-талмудыстых распачалі адкрытую публічную дыскусію пра магчымасць спынення дыскрымінацыі гэтых сімпатычных жывёлінаў і прызнання свінні кашэрнаю істотаю; адбыліся нават па Берлінах, Гаагах і Тэль-Авівах дэманстрацыі старазаконных, у асноўным эмігрантаў з былога СССР, якія неслі плакаты з надпісамі «Свинине — да! Терроризму — нет! Крым — таки наш! Свободу Сидорчику!»; і ўжо некаторыя старшыні тутэйшых дзяржаўных свінакомплексаў далоні пачалі паціраць, уяўляючы маштабы і магчымасці экспарту сваёй прадукцыі ў вялікі юдаістычны свет!

Але ўпартыя нью-ёркскія ды ерусалімскія равіны рашуча і катэгарычна адмовіліся прысвойваць нашым Хрушкам званне кашэрных — ніхто не збіраўся браць на сябе адказнасць рэвізаваць і перапісваць Тору і Талмуд!

Справа заглохла... Усё засталося як было!

І, другая, больш унутранаўжывальная справа, хоць таксама сусветнымі медыямі заўважаная: у сталіцы патрыятычна афарбаваныя дзеячы, памяркоўных поглядаў паэты, пісьменнікі, музыкі, мастакі ды народныя майстры дабіліся-такі ад гарадскіх уладаў дазволу і ўтварылі сабе першае і адзінае ў свеце беларускамоўнае гета, матывуючы гэты чын гарачым жаданнем ратавання другой у Еўропе па мяккасці і мілагучнасці мовы.

Зрабілася ж гэта так!

Тэрмінова, на працягу дваццаці чатырох гадзінаў, з акрэсленых цэнтральных вуліцаў былі выселены з даплатаю на ўскраіны, у Малінаўкі і на Каменныя Горкі, усе непасуючыя да моманту жыхары, у тым ліку пенсіянеры і ветэраны, а ў іх кватэры ўехалі вядомыя па ўсёй Бацькаўшчыне дзеячы нацыянальнае культуры са спецыяльнага спісу, зацверджанага, ні больш ні менш, Міністэрствам Унутраных Спраў. Былі там, між іншымі, і прапраўнукі Казіміра Севярыянавіча Малевіча, а пару апантаных вешчуноў — прарокаў з-пад Ракава родам, і унукі камунапартыйных дзеячоў, якіх бацькі і дзяды настойліва вучылі калісь роднай мове, нібы такі момант прадбачваючы, а замыкалі спіс стрыечныя пляменнікі Уга Чавеса з жонкамі і дзецьмі.

Дабытак і адзенне перавозіліся таксама адразу адмысловымі добраахвотнымі брыгадамі, мерапрыемства прайшло арганізавана і без эксцэсаў!

Уся тэрыторыя гета, перакрытая звонку каванымі жалезнымі брамамі з нацыянальным арнаментам і сімволікай, знаходзілася ў межах Праспекта Незалежнасці ад Паштамта да вуліцы Энгельса, потым па Энгельса ўніз — і направа — да Свярдлова, да Кірава — і ўверх да Паштамта!

Такі вось прыемны, роднамілы сэрцу чатырохкутнік! Навасёлы цеплілі надзею арганізаваць у гета нешта сярэдняе паміж запаведнікам роднае мовы, горадам майстроў, сельгасхарчгандлем і раённым аддзелам культуры — каб туды штодзённа завозілася як мага найболей нябедных турыстаў, а для іх там рэгулярна ладзіліся нейкія нацыянальна арыентаваныя, шчымліва-паэтычныя імпрэзы; славянскія базары, пастаўскія гармонікі, спеўныя сходы, мовы-на-нова, дажынкі, вышыванкі і народныя альбомы, прысвечаныя сінявокай Бацькаўшчыне, каб майстры майстравалі, каб паэты чыталі, каб крамы і рэстарацыі гандлявалі, а наведвальнікі слухалі, пушчалі сліну, слязіну, пілі, гулялі і куплялі...

Зусім дрэнна, аказалася, было з творцамі, але яшчэ горш зрабілася з наведвальнікамі! Ніхто ні з Еўропы, ані з Амерыкі не кваліўся прыяжджаць у гэтую добраахвотную рэзервацыю, каб набыць сабе гліняную папяльнічку з гербам места Барысава ці ляльку з зкалагічна чыстае саломкі ды, афуяр‍ыўшы шклянку «Касарылаўкі», паслухаць чарговага тутэйшага паэта-самародка ў зрэбіне ды лапцях, які поўзаў па адкрытай пляцоўцы кавярні з ранку, добра ўжо нарумзаўшыся, і мармытаў пад нос толькі сабе аднаму зразумелыя рыфмаваныя радкі. Справы слаба ішлі, да таго ж нейкім чынам вырадзілася, засохла інтымна-лірычная бруя ў паэтычным таварыстве — рыфмаплёты ўсё больш заклікалі да змагання, да барацьбы няведама з кім, ці да вяртання на вёску, пад саламяныя стрэхі і на некратаныя загоны, а на кветкі-пацалункі, розныя мілыя і адпаведныя моманту мяшчанскія глупствы і пачуцці ў іх слоў папросту не знаходзілася...

Так што з гетам нічога талковага не выйшла...

А ўжо пра астатніх інтэлектуальных саматужнікаў, якія не спадобіліся дамагчыся ганаровага звання гетанасельнікаў, пісьменнікаў там, мысляроў, гаварыць не было чаго!!!

Пісьменнікі параблісця такімі гадкімі і пачалі пісаць такія дрэнныя кнігі, адну агіднейшую за другую, што іх увогуле людзі перасталі купляць і чытаць, і пісьменнікі пацiху павымiралі, у асноўным галоднаю смерцю.

Філосафы тутэйшыя, замест таго, каб крышталізаваць і квінтэсэнцыяваць нацыянальную ідэю, выхоўваць грамадства і пратоптваць яму маральныя сцежкі ў будучыню, узяліся палемізаваць між сабою, як правільна будзе гучаць назва месца, куды Жыгімонт Другі Аўгуст з Барбарай Радзівіл пехатою хадзілі: сральня, прыбіральня, срач, туалет ці выходак, і гэтаю дыскусіяй, што доўжылася гады з тры, проста назаўсёды адвярнулі ад сябе ім хоць колькі спачуваючых людзей.

Філосафы таксама павымiралі галоднаю смерцяю...

Тое самае потым сталася з мовазнаўцамі, незалежнымі гісторыкамі, апазіцыйнымі палітыкамі і сябрамі нешматлікіх вузкапрафесійных недзяржаўных асацыяцыяў ды аб'яднанняў — перасталі дапамагаць ім з Захаду, то яны, праеўшы ўсё назапашанае і з'ашчаджанае, пацiху адзін за адным далі дуба...

А з журналістымі дык увогуле небывалы смех адбыўся: журналістых пачалі аднаго дня раптам адстрэльваць невядома за што, прычым не самых горшых, а такіх крышку лепшых, адразу трох ці нават чатырох палажылі, а потым, праўда, перасталі...

Відаць, кілеры былі нетутэйшыя ці хворыя на тапаграфічны крэтынізм, дык пераблыталі нашую краіну з нейкай іншай, але ачомкаліся кілеры ўпору і паехалі сабе пастрэльваць туды, у каго трэба было...

На што нехта з дасціпных трапна заўважыў, што лепш бы яны павыстрэльвалі дрэнных журналістых — толку зрабілася б больш!

А ўжо сярэдняга і падлогавага ўзроўню творчая і тэхнічная «цілігенцыя" так званая зусім змарнела — ніколі тут ніхто з іх не адзначаўся зацятасцю ці адданасцю справе шчыравання на нацыянальнай ніве, нястомнаму сейбіцтву, штохвілінному аратайству, а ўжо ў апошнія часы — няма аб чым гаварыць: усе цілігенты думалі і дбалі выключна аб уласным страўніку і чхаць на ўсё і ўсіх хацелі!

Нядобра ўсё выглядала...

Адно з розумам захаваліся ў гэтай калатнечы кіраўнікі грамадскіх арганізацыяў.

Неяк яны разам, супольна, селі ды, падумаўшы, напісалі заяўку заходнім спонсарам на вялікі, на восем зялёных нулёў памерам, грант на развіццё розных пільных грамадскіх патрэбаў, і так гэтая заяўка ўдала была напісаная, весела, граматна дый пераканаўча, што і Джордж Трэці Сорас-унук, і Біл Другі Гейтс-сын, пусціўшы скупую мужчынскую сьлязу, паверылі і далі столькі, колькі дзеячы-барацьбіты прасілі.

Барацьбіты ж, атрымаўшы грошы на рахунак, адразу, перад тым дамовіўшыся, перакінулі па электронных дратах усю суму вечна безграшоваму, жабрацкаму грэцкаму ураду, а ўзамен атрымалі сабе на 99 гадоў у арэнду (з правам выкупу, як міне тэрмін арэнды, за сто еўра) усю выспу Гаўдас, што ляжыць паблізу 24 мерыдыяну. Ну ці не малойцы?

Спаваздачу яны грантадаўцам напісалі — будзь здароў, лялечка была, а не справаздача! Не падкапацца. І, праз год-другі, з сем'ямі, з сябрамі, з блізкімі і далёкімі сваякамі паляцелі пацiху чартэрамі з аэрапорта Менск-2 асвойвацца з новым шыкоўным жыццём!

Не горшымі па ўзроўні вынаходлівасці былі ад гэтых барацьбітоў іншыя барацьбіты — працаўнікі Радыё «Свабода»!

Здэцца, хто-хто, а яны дык павінны былі першым наступальным шэрагам ісці, улічваючы, што за мазольную працу атрымоўвалі і ў якой валюце, за кожназдзённыя пошукі бруду і твані на чыстым тулаве Айчыны-Маці?

Гэтыя больш дбалі не аб спрацаваных аграсялянах і пралетарах, пакрыўджаных прадпрымальніках і цілігентах, а пра геяў, лесбіяк і рознакаляровых з падваротняў. А адзін са «свабодаўцаў», адказны за асвятленне жыцця ў закінутых вёсках і малых мястэчках, дык увогуле за сталічныя рагаткі з год не выязджаў — збіраў у сябе на кватэры колькі там ахвочых да гарэлкі акцёраў лялечнага тэатра, наліваў ім, а тыя, перакрыўліваючы і падрабляючы галасы, начытвалі яму на дыктафон нейкія нібы людскія гаворкі і развагі, а ён потым дадаваў свой каментар, мантаваў гэтую лухту і пушчаў у эфір. Справа выкрылася, пакрыўджаныя людзі паасобку і дэлегацыямі спрабавалі дастукацца да ягонага «свабодаўскага» начальства, і тут, у Менску, і нават ездзілі ездзілі стукацца да Прагі дый Вашынгтона...

Начальства людзей прыняло, выслухала, паківала галовамі, паабяцала разабрацца і пакараць, але час прайшоў — і нічога не памянялася, відаць, мясцовыя ачольнікі думалі, што справа пацiху засохне і здохне.

Але начальству па той бок акіяна гэта даволі такі апрыкрыла і збрыдла!

Пра падобныя штучкі даўно ўжо яму было ў вушы ўкладзена, бо неўзабаве сабралася пад Кліўлендам, на віле доктара Сяргея Раканюка, так званае сусветнае спонсарскае закулісе, паслухала пару справаздачаў за замкнёнымі дзвярыма, параілася і зрабіла такім чынам: усе, так бы мовіць, незалежныя папяровыя ды інтэрнэтныя выданні, пратэстныя, праваабарончыя, іншадумныя, ЛГБТ-эшныя і ім падобныя апазіцыйныя сайты, народныя волі, іхнія нівы, рацыірадзівы, старонкі і «жывыя журналы» былі аб'яднаныя і злітыя ў адно цэлае, так бы мовіць, вядро, а зайцы ў гэтае цэлае і панурыўшыся ў ім можна было ў сецiве па адзіным адрасе...

Валілася ўсё ў краіне і марнела, палі калгасныя ніхто ўжо не засейваў, не было каму і чым, па іх ганяліся адно спрытныя ненажэрныя зайцы, маладыя лані, здзічэлыя каты і сабакі, люд ці хаваўся па яшчэ пакуль неразграбленых лецішчах, ахароньваючы засаджаныя кволымі бульбаю з буракамі ды цыбуляю шэсць сотак, ці спешна ўцякаў з малых паселішчаў у блізкія большыя гарады, дзе скопам нібы лягчэй было, выгортваючы па сметніках бутэлькі, іржавае жалезіва і макулатуру, ператрываць зіму; дарогі ашчэрваліся выбаінамі і калдобінамі, а калісьці ж гэтымі дарогамі можна было ганарыцца.

І такі страх тады запанаваў на абшарах ад Чорнае Ганьчы да Бесядзі, такі разбой, беспраўе і безгалоўе, што многія старыя людзі, якія яшчэ памяталі, як іхнім бацькам-настаўнікам пры пачатках нацыянальнай дэмакратыі даплочвалі за выкладанне на роднай мове ў школах дваццаць адсоткаў да асноўнай палучкі, круцілі галавамі ды прызнаваліся людзям добра ад сябе малодшым, што хіба так цёмна і горка нават за нямецкім акупантам не жылося! Інфляцыі не ўтаймаваць было, і што кожныя пяць гадоў урад вымушаны быў знішчаць старыя, а друкаваць новыя грошы, бо на старых банкнотах не змяшчаліся шматлікія стотысячныя і мільённыя нулі.

Знайшліся аднак ацалелыя, добра ўжо моляю трачаныя, даволі тым не менш яшчэ разумныя грамадскія дзеячы, аўтарытэты старой даты, дый недабітыя маладзевыя нацыянал-актывісты, каторыя пачалі агітаваць народ за тое, каб той больш нікога з верхняе ўлады не слухаў, а са свайго ўласнага ўлоння высоўваў кандыдатаў у прэзыдэнты і за яго галасаваў! Народ нават неяк спярша загарэўся, як куль саломы, распаліўся, дзеячам-актывістам нібы паверыў, выйшаў пару разоў з арматурынамі ды газавымі ключамі на плошчы, перакрыў галоўныя транспартныя магістралі, пабіў трохі вокнаў, перакуліў пару машынаў, папалохаў і без таго разгубленае начальства, разагнаў да чорту дрыслівы АМАП, а тым часам на Захадзе і спонсары знайшліся, а ў спонсараў — сякія-такія гро-

гістарычныя хронікі

шыкі, але не вельмі вялікія, на прэзідэнцкія выбары, — і пачалася перадвыбарчая кампанія...

Божа, якой брыдоты толькі не насунулася ў кандыдаты — і з левага, і з правага бакоў, а ўжо прозвішчы якія адметныя асобіны гэтыя мелі: ад левых — Таццяна Клізменная, ад камуністаў — Яраслаў Мачаполаў, ад грамадскага аб'яднання «Рыма-каталіцкіх казакаў» — палкоўнік міліцыі ў адстаўцы Зыгмунт Баляслававіч Вантрабёнак, ад сацыял-дэмакратаў — Йен Пірлхарбар Аргазмюк — амерыканец-мільянер паляшуцкага, з-пад Жабінкі, паходжання, быў нават кандыдат ад ліберальных дэмакратаў Халакост Генацыдавіч Гарналыжных — як з такімі ў пашпарце запісанымі дадзенымі яго зямля насіла?!!

Ездзіў па краіне на бел-чырвона-белым ровары з партрэтамі Купалы, Коласа ды Дуніна-Марцінкевіча на плячах, цытаваў па памяці «Мужыцкую праўду» і агітаваў сам за сябе праўнук кандыдата нейкіх ці то не філалагічных навукаў, ці то Манушкевіч, ці то Самагонаганевіч, потым, казалі, дзесь прыстаў у пэўнай вёсцы да багатае ўдавы, памеркаваў.. ды захвоціўся, зрокся кандыдацтва...

Спрабавала была збіраць подпісы, каб дабіцца да прэзідэнцтва, кабеціна па прозвішчы Каламбіна Майсееўна Худаё#іна, але тут нават самыя памяркоўныя і рахманыя людзі, за падтрымку каторых яна змагалася, не ўтрывалі і сказалі ёй: «Дзевачка наша харошая, заступніца ты нашая, за такое імя і прозвішча галасы аддаваць мы не збіраемася, ці мяняй яго, ці рабі, што хочаш!!!». І яна ціха знікла...

Народ падыходзіў да перадвыбарчых плакатаў, глядзеў на прыгожыя фотаздымкі, чытаў неверагодна цікавыя біяграфіі і навукова-фантастычныя праграмы, не верыў, адчайна пляваўся слінаю, тут жа скідваўся на пляшку таннага віна, купляў ды ішоў у кусты яе спажываць... Прыстойнага кандыдата не знайшлося аніводнага!

Адбыліся і гэтыя выбары, толькі нікога на іх не выбралі, бо, праўду кажучы, і выбіраць з каго не было, хоць чалавек з дваццаць намерваліся вывесці краіну з багны і павесці да светлае будучыні, і панаехала з Усходу ды з Захаду розных ім памагатых, экспертаў, піяршчыкаў, троляў, смаўжоў і саламандраў ад палітычнае рэкламы. А людзі ўсё роўна галасаваць не пайшлі, пазачыняліся ў хатах і сядзелі там як мышы, а журналістыя напісалі, што краіна ў дзень выбараў больш ім нагадвала закінутыя жыдоўскія могілкі пад Воўпаю...

Як пад канец дня не хадзілі па кватэрах, не валілі ў зачыненыя дзверы дручкамі і не загадвалі ісці галасаваць міліцыянты і амапаўцы, як не ўгаворвалі людзей праз шчыліны ад ключа сябры выбарчых камісіяў — за цэлы дзень ніхто так галасаваць і не прыйшоў, каб на іх ясная халера напала! Ніхто і нідзе!!!

І аніякія эксперты, мудрацы і міліярдэры, не маглі нічога ні з

краінаю зрабіць, ні ўраду параду даць, бо што ні парадзяць — усё здзеецца наадварот, колькі мільярдаў крэдыту ў эканоміку не ўкінь — гэныя мільярды на наступны дзень гінуць невядома дзе, каго прэм'ер-міністрам не пастаў — нібы чэсны і нармальны чалавек звонку — праз тыдзень ужо такое боўдзіла і апарыш —горшага ў свеце не знойдзеш!!!

Ну і тады ўжо адзін вельмі шанаваны журналіст з мясцовых, сталічных, масон ды ізраіліт з паходжання, рэдактар найстарэйшай у рэспубліцы газеты, быўшы у асаблівых зносінах са Старшынём ПНП, прыйшоў да яго дахаты ўвечары з пляшкаю бакштанскай самагонкі і правёў вельмі сур'ёзную размову...

Справа была такая, што жонка рэдактара нядаўна цудоўным чынам пазбылася аднае не вельмі зручнае жаночае хваробы, а вылекаваў яе, хваробу, спрытны чалавек-знахар, таму рэдактар і запрапанаваў старшыні Палаты нацыянальных прадстаўнікоў звярнуцца па раду да дзеда з Кірпічоўшчыны...

Была такая вёска за мястэчкам Азёры, як ехаць гарадзенскім шляхам у віленскім накірунку, і жыў там на ўсю ваколіцу слынны дзед, варажбіт і вядун, можа ў пятым ці шостым пакаленні, які зашэптваў амаль усе немачы, вяртаў мужой да жонак, знаходзіў скрадзеных ці зніклых коней ды авечак, разблытваў складаныя сямейныя пытанні, прадказваў будучыню, даваў мудрыя парады — і з гэтага жыў.

Выбралася дэлегацыя парламентарыяў чалавек з сорак, і інкогніта, на «мэрсэдэсах» з мігалкамі ды міліцэйскімі машынамі наперадзе і ззаду калоны, прысунуліся да дзеда ў Кірпічоўшчыну... Дык ён так гэнага карнавала напалохаўся, што яго спярша добра праняло і ззаду і спераду, а далей — дзед збег з хаты і схаваўся, залёгшы ў буракі за хлявом, а з прыбышамі гаварыць спярша нават не схацеў, і варажыць ім, дэмагагічна вохкаючы: «Субота, дзетачкі вы мае, святы дзень,

Народ падыходзіў да перадвыбарчых плакатаў, глядзеў на прыгожыя фотаздымкі, чытаў неверагодна цікавыя біяграфіі і навукова-фантастычныя праграмы, не верыў, адчайна пляваўся слінаю, тут жа скідваўся на пляшку таннага віна, купляў ды ішоў у кусты яе спажываць...

хто ў суботу варожыць?». Аднак парламентарыі, паказаўшы пасведчанні, яго з буракоў паднялі, прыгожа паручкаліся, нешта налілі, нешта паабяцалі, нешта нават далі, і дзядок адразу палагоднеў, выслухаў, што яны ад яго хочуць даведацца, папрасіў крыху пачакаць на падворку, сам зайшоў у хату, штосьці смуроднае паліў, чымсьці звінеў і ляскаў, выйшаў праз паўгадзіны, незвычайна ганарлівы, апрануты — як да царквы сабраўся, і падаў народным абраннікам кавалак шэрае паперы з напісаным хімічным алоўкам тэкстам і тры кавалачкі гарадзейскага цукру-рафінаду, загорнутыя ў чыстую ільняную анучку...

Тэкст быў такі:

«Нашую страну змогуць спасьці эцьця вот людзі: первы — Зянон Станіслававіч Лукашэнка, ілі утары — Аляксандар Грыгоравіч Пазьняк, а цукар хай хто з іх первый знойдзецца, тот і з'есць у момант прыняцця прысягі! Жыве Беларусь! К сему пісаў гражданін Васіль Казіятка, 87 год, с дярэўні Кірпічоўшчына Азёрскага сельскага савету».

Імгненна распаведзеная была вестка пра прароцтва дзеда з Кірпічоўшчыны па ўсіх радыях і тэлебачаннях, і адначасова просьба пайшла да людзей, якія носяць такія выратавальныя імёны і прозвішчы, каб тэрмінова ставіліся ў сталіцы, але, на няшчасце, ва ўсёй дзесяцімільённай дзяржаве нікога не знайшлося... Ясна было, што выратавальнік Краіны і Народа, магчыма, яшчэ й на свята дзённае не з'явіўся, і якраз таму маладым людзям з імёнамі і прозвішчамі Станіслаў Лукашэнка і Рыгор Пазьняк пачало шанцаваць: ад прыгожых рослых дзевак рукамі не адбіцца — кожная ж марыла стаць маці будучага прэзідэнта!

І нібы ўжо пацыху пачало заносіцца на добрае, і народ, стомлены пераменамі і няшчасцямі, пацішэў, бо красці не было ўжо дзе і што, а бандыты і злодзеі мясцовыя, пачуўшы пра чарговую ўкраінскую вайну за Ліпецк і Тамбоў, агулам туды з'ехалі, бо там добра плацілі; і, здавалася, жыццё супакойвася: тры кавалачкі цукру, у анучкі ахінутыя, ляжалі ў падвале Нацыянальнага банка ў сейфе і чакалі, хто і калі іх з'есць...

І ўсе чакалі...

І, магчыма, дачакалася б краіна свайго Збаўцу-Асілка на белым кані, калі б не 22 красавіка 2070 года...

А яшчэ перад тым з'явілася на ўсходзе Еўропы Перасоўная Вагіна. Дакладней, шлях яе пачаўся нібы з мястэчка Дзямідава пад Смаленскам, сталіцы агуркоў і гароднiны. Казалі, аднойчы з ранку ў горад прысунуўся знекуль вялікі белы двухпавярховы аўтобус «Фіят» з напалову зацёртым італьянскім надпісам на баку, з якога хтосьці відушчы і расчытаў толькі гэтыя два словы — vagina mobile. Аўтобус спыніўся на прывакзальнай плошчы, акурат каля помніка Уладзіміру-Правадыру. Выбеглі з яго два падшыванцы каўказскай нацыянальнасці, расставілі гукавыя калонкі, мікрафон, уключылі галасную музыку. Безумоўна, адразу сабралася наўкола цэлая горба ахвочых да гледзішч раззяваў, у асноўным непахмеленых беспрацоўных дзямідаўскіх мужыкоў.

І тады выйшла з аўтобуса неверагодная чароўная бландзінка, нібы на станку добрым токарам вытачаная, даўганогая, маладая, белазубая, абаяльная, у такой кароткай спадніцы, што — ах! — можна было палічыць божыя кароўкі на яе трусіках, і пачала з нейкім ці то гішпанскім, ці то ангельскім акцэнтам весела і ўпэўнена дакладваць: кампанія набірае на вельмі халяўную, аплочваемую працу за мяжой і што трэба толькі пабегчы дамоў па пашпарт і па мінімум асабістых рэчаў, а астатняе неабходнае ім купіцца. Усе як паслухалі, то адразу на злом галавы кінуліся па хатах, і ўжо праз гадзіну шэсцьдзясят два шчаслівыя маладыя і здаровыя мужчыны, якія прайшлі нейкі там уступны смешны тэст, махалі з-за шыбаў аўтобуса далонямі сваім менш прыдатным і недалэнжным сябрам.

Ніхто іх ніколі потым ужо не ўбачыў.

Зніклі.

Зусім прапалі.

Без весткаў, без лістоў дахаты, без смс-аў.

І колькі сем'і не звярталіся ў паліцыю, прыватна не спрабавалі шукаць — аніякіх вынікаў. Праўда, казалі, што потым, праз паўтары гады, у раёне станцыі Гнездава, дзе калісьці НКВД-эшнікі пабілі польскіх афіцэраў, ваўкі ці валачашчыя сабакі разрылі на беразе Дняпра плыткую яміну, у якой ляжалі шматлікія чалавечыя парэштіі, усе безгаловыя і парэзаныя нечым вострым дакладна ў месцах, дзе было сэрца і ныркі.

Потым «перасоўная вагіна» працягвала сваю вандроўку ў асноўным па малых правінцыйных мястэчках ад Уральскіх гор да Каспія, заязджала яна і ў Рамешкі пад Цверам, і ў Рамонь, што каля Варонежа, і ў Раменскае пад Курскам.

Многа куды...

Аўтобус спыняўся на галоўнай плошчы каля помніка ўсё таму ж Уладзіміру-Правадыру, тая ж бландынка выходзіла з яго, усміхалася, распавядала, запрашала; дурныя мужыкі верылі — і знікалі. І, што самае крыўднае, — здэцца, і слаўнае расейскае тэлебачанне, ахвочае да крыві, лімфы і фекаліяў, і расейскае радыё, і ўсялякія аргументы і факты павінныя ж былі забіць у набаты ды перасцерагчы народ перад такім?

Дзе вы бачылі! Маўчалі ўсе, нібы ім языкі папрышчымлівалі і рукі каламі паламалі, каб камеру і мікрафон трымаць ніхто болей не мог!

Казалі потым, што нарэшце злапалі гэтых вандроўных вагіналаў украінцы-партызаны з «Правага сектара,» злапалі пад Бахмачом, дабра ўсякага многа рэквізавалі, а дзеўку-бландзінку спярша доўга гвалцілі, а потым разам з памагатымі-каўказцамі ды шафёрам, павязаўшы ім усім рукі калючым дротам, спалілі жыўцом у аўтобусе.

А як ірвануў напрыканцы бак з саляркаю, то паляцелі ў розныя бакі тлеючыя расейскія пашпарты, бы птушкі, а было іх незлічоная колькасць! Доўга потым яшчэ грыбнікі знаходзілі па акалічных лясах напалову згарэлыя чырвоныя кніжыцы.

Усё нібы мелася добра быць...

«Сіні колер — неба звон…»

Нікалоз Бараташвілі (1817–1845) — вялікі паэт-рамантык, чалавек складанага лёсу. 27 снежня споўнілася 200 гадоў з дня нараджэння вялікага сына грузінскай зямлі.

Цяпер яго лічаць класікам грузінскага прыгожага пісьменства, аднак пры жыцці не было надрукавана аніводнага яго паэтычнага радка. Некалькі вершаў былі апублікаваныя праз сем гадоў пасля паэтавай смерці, а па выданні зборніка ў 1876 годзе Нікалоз Бараташвілі стаў найпапулярнейшым у Грузіі паэтам, ці не другім за Шата Руставелі.

Нікалоз, ці, як яго часам звалі на зрусіфікаваны лад, Николай Баратаев (Баратов), пабачыў свет у Тбілісі (тагачасным Тыфлісе) у сям'і радавітага князя Мелітона Бараташвілі і княжны Яфіміі Арбеліяні. Па кудзелі ён быў нашчадкам знакамітага цара Іраклія ІІ і пляменнікам знанага паэта Грыгола Арбеліяні.

Спачатку Нікалоз атрымліваў сямейную адукацыю, а ў дзесяць гадоў пачаў вучыцца ў Тыфліскай шляхетнай вучэльні, якую скончыў у 1835 годзе. Пад уплывам свайго настаўніка, філосафа і грамадска-палітычнага дзеяча Саламона Дадашвілі, юнак захапіўся ідэямі гуманізму і нацыянальнай свабоды.

Але жыццё не дало ажыццявіць Нікалозавы мары. Бацька на той час збяднеў, і пра вучобу ў расійскім універсітэце юнаку давялося забыць. З-за заламанай у дзяцінстве нагі не магло быць гаворкі і пра вайсковую кар'еру. Таму, каб падтрымаць сям'ю матэрыяльна, Нікалоз быў змушаны паступіць на службу ў «Экспедыцыю суда і пакарання».

Балючы след пакінула ў паэтавай душы і каханне да князёўны Кацярыны Чаўчавадзэ, дачкі знанага паэта, князя Аляксандра Чаўчавадзэ. Бараташвілі прысвяціў ёй і падарыў цэлы сшытак вершаў, бліскучых узораў інтымнай лірыкі, але дзяўчына аддала перавагу ўладару Менгрэліі князю Давіду Дадзіяні і сталася яго жонкаю.

Ужо напачатку 40-х гадоў Нікалоз Бараташвілі займеў паэтычную славу і ўзначаліў літаратурны гурток, сябры якога пазней заснавалі грузінскі тэатр, а таксама першы грузінскі штомесячны літаратурны часопіс «Цыскары» («Світанак»).

Аднак у 1844 годзе Нікалоз быў вымушаны пакінуць родны край і выехаў працаваць памочнікам начальніка Нахічэванскага павета, а потым у Гянджу (які цяпер у Азербайджане). Там ён захварэў на малярыю, ад якой памёр у 27 гадоў і быў пахаваны на чужыне, на тамтэйшых могілках. (Як тут не згадаць нашага генія Максіма Багдановіча!)

У 1893 годзе прах паэта перавезлі на радзіму і ўрачыста пахавалі ў Тбілісі на прэтэстыжных Дыдубійскіх могілках. Але сваё апошняе супакаенне знайшоў ён у 1938 годзе, калі быў перапахаваны на Мтацміндзе (Святая гара), у Нацыянальным пантэоне поруч з Важа Пшавела, Ільёй Чаўчавадзэ, Аляксандрам Грыбаедавым ды іншымі найвялікшымі літаратарамі і грамадска-палітычнымі дзеячамі.

У вершы «Сіні колер — неба звон…» паэт-празорца пісаў:

На магіле не на зман
Сам пасцелецца туман.
І памкнецца сіні дым
Па-над іменем маім.

Імя Нікалоза Бараташвілі носяць сёння Гарыйскі дзяржаўны педагагічны інстытут, праспект і мост праз Куру (Мтквары) у грузінскай сталіцы, а таксама вуліцы ў Кутаісі, Батумі, Руставі, Кабулеці.

Колькасна паэтычная спадчына Нікалоза Бараташвілі невялікая. Яна ўключае 37 вершаў пераважна філасофскай ды інтымнай тэматыкі і невялікую гістарычную паэму «Лёс Картлі», але большасць твораў паэта сталіся ў Грузіі хрэстаматыйнымі. Паэзіі Бараташвілі — ад наследаванняў усходняму краснаму пісьменству да вершаў апошняга года жыцця — уласцівыя псіхалагізм, лірызм, музычнасць і экспрэсіўнасць. Нават не вельмі абазнаныя ў літаратуры людзі чулі пра такія пярліны, як «Роздум на беразе Куры», «Змярканне на Мтацміндзе», «Маёй зорцы», «Завушніца», «Маім сябрам» . У творах «Мерані», «Мая малітва», «Магіла цара Іраклія», «Лёс Картлі» паказаны складаны ўнутраны чалавечы свет, мара пра нацыянальную свабоду Грузіі, а ў вершах «Самотная душа», «Злы дух», «Таемны голас» выразна гучаць матывы адзіноты, адчаю і песімізму.

На абшарах былога Савецкага Саюза паэзія Бараташвілі стала шырока вядомай дзякуючы найперш бліскучым, віртуозным пераствараннем Барыса Пастэрнака і Бэлы Ахмадулінай. Многія вершы грузінскага генія былі пакладзены на музыку і сталіся песнямі.

На беларускую мову грузінскага паэта перакладалі Анатоль Астрэйка, Анатоль Вялюгін, Еўдакія Лось. Вельмі важкую падборку — дваццаць адзін верш — змясціў у двухтомавай «Анталогіі грузінскай паэзіі», якая пабачыла свет у 1989 годзе, перакладчык Язэп Семяжон.

На просьбу рэдкалегіі новай паэтычнай серыі «Паэты планеты», што выходзіць пад тытулам «Выдавец Зміцер Колас», аўтар гэтых радкоў меў гонар і задавальненне адрэдагаваць том «Паэтычныя творы». У ім паэтам і перакладчыкам Юркам Голубам упершыню перастворана ўся творчая спадчына Нікалоза Бараташвілі. Выданне прымеркавана да 200-годдзя грузінскага класіка і, хочацца верыць, стане адметнай з'яваю і ў беларускім літаратурным жыцці, бо ўся творчасць Нікалоза Бараташвілі паводле трапнага выразу Юркі Голуба — гэта «малітва, узнесеная да сінечы».

Уладзімір Сіўчыкаў

Нікалоз Бараташвілі

Салавей над ружай[1]

Трымцеў над ружай салавей.
Калі на лісце ўпалі росы,
Спяваў ёй: «Сум ты мой развей —
Хачу я твой пабачыць росквіт».

Ён нанач пеў. А ноччу гай
Гайдала зорная калыска.
Замоўк салоўка. Поўні ўскрай
Паплыў бутонаў водар чысты.

Пяюн у стоме задрамаў,
Ды сны адпрэчыла дзянніца,
І ён жахнуўся нездарма:
Пялёсткі долу ўпалі ніцма.

У жальбе слёз стрымаць не мог,
Лятаў, нібы над месцам лобным.
Красу гаротны не збярог,
Паклікаў птушак на жалобу.

«Я ружу песціў дзень і ноч,
Ахвяраваў жыццём і песняй.
А квет сышоў раптоўна з воч,
І больш не здолее ўваскрэснуць».

1834

[1] Верш напісаны Бараташвілі-гімназістам пад уплывам матываў усходняй паэзіі.

Роздум на беразе Куры

Іду, зажураны, рацэ даверыць думы,
На беразе шукаю схованку ад тлуму.
Тут колісь на мурог ліліся шчасця слёзы,
Шапталі штосьць спагадна вербалозы.

Павольна дыхае свавольная Кура,
І сонца цешыць хвалі акурат.
Сяджу і доўга слухаю раку,
А позірк небасхілам працягнуў руку.

Што шэпчаш ты, Кура, — нікому невядома,
Хоць стала сведкаю вякоў няўтомных.
Чамусьці мне жыццё змарнелым падалося,
Пустым — зусім без зернетак — калоссем.

Няўжо і наша існасць сплавіцца ў пясок:
Дзіравы не напоўніцца збанок?
Ці знойдзецца, аднак, дзівак няўтомны,
Хто сэрца з коптурам жыццём напоўніў?

Заўваж: усемагутныя ўладыкі,
А кошт кароны вышай за вялікі,
І ў іх абдымках песцілася слава,
Мармычуць з паняверкай: «Во праява!
Зямлі паболей забярэм з сабою!»
Хоць хутка самі стануцца зямлёю.

І нават добры валадар — ці ж ён спакойны?
У працы і турботах ён дасконы,
У клопаце, як лепей зберагчы
Сваім сынам айчынныя ключы,
І каб пасля наступнікі, народзе,
Яго імя не страцілі ў нягодзе.
Калі ж і свет абрынецца тым часам,
Адкажа хто: адкуль віхор пачаўся?
..
Але на тое свету мы свайго й сыны,
Каб бацькаў покліч не зазнаў маны.
І ці не той да мерцвяка падобны,
Каму наш свет зусім не даспадобы.

1837

Чангуры

Твае галашэнні — паломнікі суму —
За горла хапаюць няўцешную думу
І ў бездань былога шпурляюць.

Чангуры, скажы, ці змагу калі-небудзь
Пачуць тваю ўцеху пад шатамі неба
І сэрца ад болю адвесці.

Ці ўсмешку тваю зноў дарэмна шукаю,
Дзе б радасць твая шапацела шаўкамі!
Ды скаргі ад струнаў — не знак дабравесця.

1837

Маёй зорцы

Ты чаму злуешся, зорка лёсу,
І бывае, губіш напавал?
Хоць туга па сэрцы слёзы носіць,
А табе я згодны напяваць.

Не зраблюся загадзя няўцешным,
Як затулішся ў туман завей,
Бо ўсё роўна не халоднай цэшкай
Цьмяна праз смугу святло заве.

Ты ў любой апратцы адмыслова
Выглядаеш на радне зарніц.
І тады душа губляе словы,
З сэрца змрок абрыньваецца ніц.

Дык з'явіся сонечнаю казкай:
У журлівым сэрцы знойдзеш схрон.
Толькі ты адна нябесным бляскам
Расхінеш самоты пантэон.

1837

Князёўне Кацярыне Чаўчавадзэ[1]

Ты голасам залучана
Для спеву мілагучнага.
Святлу ў тваім паглядзе
Душы насцежу браму,
Усмешка гоіць драму
Трывог на даляглядзе.

Дзе сумам свет завесіла,
З тваім прыходам весела.
І зноўку ўцехі словы
Купаюцца ў лагодзе,
Яны любой нагодзе
Даюць акрас вясновы.

Памру — ды будзе помніцца
Да голасу паломніцтва:
Як «Ружу і салоўку»[2]
Твая пяшчота пела.
Паэта сэрца мела
Тады да зор вандроўку.

1839

[1] Князёўна Кацярына Чаўчавадзэ (1816–1882) — дачка Аляксандра Чаўчавадзэ.
[2] «Салавей і ружа» — раманс, перакладзены з рускай мовы Аляксандрам Чаўчавадзэ.

Напалеон

«І што ты мне, улада, надала?» —
Напалеон акінуў Францыю вачамі
І спахмурнеў, амаль што ад адчаю,
Бо веліч у крыві ахвяр была.
«Даволі! — вымавіў. — Нябыт не паглыне
Майго імя навідавоку ў свету.
Зрабіў магутнай я краіну гэту,
Пакора іншых нас не скалане.

Майму зацесна духу ў тле грудзей,
А доля апляце вянком са славы,
Ён німбам будзе, што б там ні бывала,
Належыць час мне — вестуну надзей.

Ніхто не пэўны, славу захапіць
Навек ці можна: раптам сыйдзе з іншым!
Ды не, не веру, каб у долі лішнім
Быў гадаванец, што пра славу сніць.

Напалеону тут сапернікаў няма!
І хто б не цараваў, і мудры, і вяльможны,
Зраўняцца аніяк са мной не зможа,
Нам і магіла стала б цеснай, як турма».

Сплывуць за годам год. А зразумець
Яго ўсе будуць прагнуць пасля смерці.
Агнём і морам, што вякам не сцерці,
Бушуе дух, і сэрцу не сатлець.

1838

Завушніца

Відзён на ландышы здалёк:
Гайдае кветку матылёк.
Вось так з настроем завушніца,
Ах, завушніца, нездарма
Не прагне вырвацца з ярма —
З уласным ценем наравіцца.

Той шчасным стане з маладых,
Каму ў тым ценю займе дых.
Тваім жа ценем завалодаць
Пад ветрыку скразны павеў,
Каб сам таго і не хацеў,
А дакранешся сэрцам лёду.

О, завушніца, з неба чар
Хвалюеш, як пчалу нектар.
Хто вусны пад табой спатоліць,
Каб стаца хмельным назнарок,
Ісці з бяссмерцем крок у крок
І выдыхнуць з душы — даволі?

1839

Пераклад з грузінскай Юркі Голуба

Доўга будзе мне Флорыда сніцца

Леанід ЛЕВАНОВІЧ

Часам надараюцца ў жыцці надзвычай цікавыя сустрэчы. Яны здзіўляюць сваёй нечаканасцю: ну ніяк не мог падумаць, што гэткае можа надарыцца, што такое давядзецца пачуць, ды дзе — на краі свету, на беразе Мексіканскай затокі...

Але ўсё па парадку. Тры зімы давялося мне з жонкай пражыць у амерыканскім Бостане — дапамагалі дачцэ гадаваць сына, нашага ўнука. Садок вельмі дарагі: дый працуе з 8:00 да 14:30. Даеш малому сваё харчаванне (пакуеш тармазок) і плоціш 700 долараў за месяц. А калі на поўны дзень аддаць малога, трэба яшчэ болей раскашаліцца — убухаць 1300 «зялёных». Безумоўна, хто мае працу, той сяк-так зводзіць канцы з канцамі. Так што Амерыка — рай не для ўсіх.

І ўсё ж райскае месца на амерыканскай зямлі ёсць! І называецца яно Флорыда. У перакладзе з іспанскай — квітнеючая зямля. І гэта насамрэч так: тут круглы год нешта цвіце, снегу і марозу не бывае. Заўсёды ласкавае сонца і цёплыя хвалі Мексіканскай затокі. Гэта райскі куток для пенсіянераў: некаторыя шчасліўчыкі атайбаваліся тут на сталае жыццё, іншыя прыязджаюць на зіму з халаднейшых Бостана ці снежнага Чыкага.

І самае дзіўнае — ёсць у Флорыдзе горад Сент-Пітэрзберг, цёзка расійскага Санкт-Пецярбурга. Не буду залазіць у глыбокую гісторыю, скажу коратка: на пачатку мінулага стагоддзя рускі інжынер будаваў тут дамы, чыгунку, з павагі да яго паселішча атрымала свой сучасны назоў. Цяпер гэта прыгожы горад, у якім жывуць болей за дзвесце тысяч чалавек. І жыве ў гэтым горадзе сын знакамітага беларускага паэта на эміграцыі Рыгора Крушыны — Ігар. Ён прафесійны перакладчык, з дэлегацыямі аб'ехаў больш за паўсотню краін, шмат разоў наведваў Савецкі Саюз, вазіў дэлегацыі ў Чарнобыль, часцяком гасцяваў на радзіме бацькі — у Слуцкім раёне.

Рыгор Крушына з сынам Ігарам. 1939 г.

Ігар Казак (сапраўднае прозвішча бацькі Казак, Крушына — літаратурны псеўданім) пераклаў на англійскую мову «Прыпавесці» Васіля Быкава, кнігу вядомага рускага пісьменніка Аркадзя Аверчанкі, некалькі маіх навел для англамоўнай кнігі. І што здзіўляе — Ігар ніводнага дня не вучыўся ў беларускай школе, а мы з ім перапісваліся і гаварылі на роднай мове.

— Бацька чытаў мне свае вершы. Я слухаў, стараўся зразумець. А потым пачаў перакладаць іх на ангельскую, рускую мовы, — тлумачыць ён гэты феномен. Дарэчы, Ігар выдатна валодае нямецкай, іспанскай.

Ігарава жонка, Раіса, здзівіла беларускімі прыпеўкамі. Адкуль іх ведае? Першы муж яе, этнічнай татаркі, якая з'явілася на свет у паўночнаўральскім горадзе Курган, беларус з Чэрыкава. І вось уявіце сабе: мы сядзімо ў кватэры беларуса Ігара Казака, узгадваем Слуцк і Чэрыкаў, раку Сож, у якую ўпадае мая родная Бесядзь. Чэрыкаўскі і Касцюковіцкі раёны — суседзі. За шырозным вакном пад ветрам гойдаюцца галінкі пальмаў, быццам дрэвы абмахваюцца веерам, плёхаюць хвалі Карыбскага мора. Ну як тут не выгукнуць: свет цесны насамрэч!..

Разглядваем фотаздымкі. Вось Раіса з Ігарам на Інтэрнацыянальным фестывалі, які праходзіў у Сент-Пітэрзбергу ў кастрычніку 2014 года. Раіса ў нацыянальным, татарскім строі, яна з вялікім поспехам выконвала прыпеўкі, Ігар у вышыванцы і зімовай шапцы выконваў ролю прадстаўніка беларускай дыяспары. Раіса любіць фатаграфаваць, прапанавала зняць нас з Ігарам у вышыванках пад пальмамі на фоне пеністых хваляў затокі. Выдатны атрымаўся здымак. Сфатаграфавала нас ля партрэта Рыгора Крушыны: сын чытае бацькавы вершы, а я ўважліва слухаю. Можа, душа беларускага паэта пачуе і ўзрадуецца: не забыты, памятаюць...

Увечары мы з Ігарам выбраліся на прахоку — жанчыны засталіся гаспадарыць дома. Уразіла даўжэзная прамая дарожка-ходнік, абсаджаная пальмамі з абодвух бакоў, па ёй гойсаюць і веласіпедысты. Дрэвы высозныя, гладкастволыя, унізе, на камлях, нарасты, яны прыкрываюць карані ад спёкі. У паветры лунае водар парфумы, казытлівы пах шашлыкоў. Зазірнулі праз шкляныя дзверы ў танцавальную залу: там быў урок, развучвалі свінг — рыўком прыціскаліся партнёры, затым адварочваліся ў розныя бакі, падымалі то адну, то другую нагу, махалі ўзад, быццам брыкаліся. Даваенны танец. Тут асабліва моцна пахла парфумай, нейкімі кветкамі. Да́мы і кавалеры пацеюць, бо дужа шчыруюць у танцы.

Уразіла мініятурная бібліятэка на вуліцы: пад стрэшкай невялікі домік, пад шклом кнігі. Адчыні дзверцы — і бяры сабе кніжку. Прачытаеш, можаш вярнуць на месца ці аддаць суседу. Кніжны фонд мінібібліятэкі — каля паўсотні тамоў. Цікавая дэталь!

На другім баку вуліцы — кавярні, рэстараны. Гамана, смех, гучная музыка, піва, віно ракою. Столікі стаяць унутры і знадворку. Там-сям чарга — народ чакае вольнага месца. Тут усе шчаслівыя, вясёлыя, радуюцца жыццю. Красавіцкі вечар ціхі, цёплы, лагодны, яшчэ няма летняй спёкі, задухі. Высозныя пальмы, быццам вартавыя, аберагаюць бясклапотнае жыццё насельнікаў горада, яго шматлікіх гасцей.

Ідучы дамоў, завіталі ў пенсіянерскі клуб. У більярднай ішло зацятае спаборніцтва, гульцы — сівагаловыя жыхары бліжэйшых дамоў. Усе яны ведалі адзін аднаго, дружна павіталіся з Ігарам.

— Пазнаёмся. Наш зямляк з Бабруйска — Іосіф.

Каржакаваты ўсмешлівы сімпатычны габрэй моцна паціснуў маю руку.

— Вельмі рады бачыць земляка. Даўно ў Амерыцы? Колькі тут будзеце?

Я коратка адказаў на пытанні Іосіфа. Ігар тым часам расставіў піраміду, я мусіў узяцца за кій. Ігар — вопытны більярдыст, першую партыю лёгка выйграў. Але памалу і ў мяне прарэзаўся ўдар — рука не забыла, як трэба забіваць шары. Другую партыю выйграў я, так што перамагла дружба. Болей не гулялі: Раіса паклікала дамоў.

— Ці бачылі «Пагоню» на маёй машыне? — спытаўся раніцай Ігар. — Не? Дык паглядзіце на задні бампер.

Калі ад'язджалі ад дома, я перш-наперш зірнуў на задні бампер: пасярэдзіне яго красаваўся старадаўні наш герб — вершнік на кані.

Мы ехалі па вуліцах горада, прамых, шырокіх, абстаўленых невысокімі белымі пабудовамі. Асфальт абступалі, быццам каланады, высозныя гладкастволыя пальмы. Між імі ўціснуліся ўсыпаныя чырвонымі ды жоўтымі кветкамі кусты азаліі. Раіса распавяла пра клуб, дзе яны спяваюць рускія песні.

— Беларусаў тут мала. Ды яны і не гавораць на роднай мове, — сумна сказаў Ігар.

— Леонид, а вы можете спеть какую-нибудь белорусскую песню? — падала голас Раіса. — Я бы хотела послушать...

Нядоўга думаючы, я зацягнуў «Ой, сівы конь бяжыць». Калі скончыў спяваць, Раіса ўсклікнула «Брава!». Ігар на хвіліну адпусціў руль, таксама запляскаў далонямі. А я міжволі падумаў: па вуліцах амерыканскага горада Сэнт-Пітэрзберга імчыць «Хонда» з Пагоняй, за рулём аўто сівагаловы беларус, і вусы ў яго сівыя, падкоўкай, аля Шаўчэнка, яго жонка — татарка, карані якой на Паўночным Урале, маці дзяцей ад мужа-беларуса. І ехалі мы ў форт дэ Сота. Гэта крэпасць, якую некалі збудавалі іспанскія канкістадоры і далі ёй імя свайго важака. Цяпер сюды едуць тысячы турыстаў з усёй Амерыкі, Еўропы, слава пра тутэйшыя пляжы, цёплае мора і ласкавае сонца раскацілася па ўсім свеце. Дарэчы, у кнізе рэкордаў Гінэса ёсць запіс: з 1967 па 1969 гады ў Сент-Пітэрзбурзе было 700 сонечных дзён. Гэты горад насамрэч сонечная сталіца свету.

Да форта дэ Соты дарога недалёкая. І вось мы ўжо на даўжэзным пляжы з белым пясочкам. Тут камфортныя паркінгі, прасторныя акуратныя прыбіральні, дзе можна сесці, каб пераапрануцца. Прыбіральні ў Штатах невыпадкова называюцца «рэструм» (пакой адпачынку), і ўсюды яны бясплатныя. Уразілі даўжэзныя сталы з моцнымі лавамі ў цяні дрэў, пад стрэхамі. Такіх адкрытых павільёнаў больш за дзясятак, у іх святкуюць нават вяселлі, адзначаюць дні нараджэння. Кожны павільён пад нумарам, і ягоны паркінг мае адпаведны нумар, каб госці не блукалі.

Вада была халаднаватая, але маладыя турысты, асабліва турысткі, актыўна купаліся. Паплаваў і я са смакам. Дзякуй табе, форт дэ Сота. Праўда, крэпасці я тут не прыкмеціў, але цудоўны пляж буду помніць доўга.

Калі моцна прыпякло, так бы мовіць, тутэйшае нястомнае свяціла, мы паехалі дамоў.

Увечары Ігар паставіў дыск: бацька Рыгор Крушына чытае сваю паэму «На руінах пачуцця». Твор прасякнуты шчырасцю, голас аўтара мяккі, вымаўленне выдатнае. Ігар прэзентаваў мне дыск на ўспамін.

...Пішу пасля купання ў сераваадародным возеры. О, гэта дзіва!

Возера амаль што круглае, метраў 200 у дыяметры. Канатам з паплаўкамі выдзелена паўз бераг паласа метраў 10–15, па якой па крузе плывуць, ідуць людзі, амаль усюды я даставаў дно. Усе ў капелюшах, цёмных акулярах, у белых кашулях, бо плечы, шыя могуць згарэць.

Народ сталага веку, чуваць руская, украінская, сербская мовы, зрэдку — ангельская. У цёплай лагоднай вадзе сядзець можна хоць цэлы дзень, але сэрца можа не вытрымаць, таму лепшы варыянт — праплысці два кругі, перадыхнуць на беразе, і зноў — заплыў. І размовы, размовы. Тут людзі знаёмяцца, маладзейшыя абдымаюцца...

Пачуўшы нашу размову, прыліп да нас здаровы насаты мужчына.

— Откуда приехали, если не секрет?

— Какой секрет? Из Бостона, из Минска.

— Ха, здорово! Я из Бостона, из Питера. Меня зовут Георгий. А вас? — і пазірае на мяне — а вочы шэрыя, як балаўняныя, — ён плаваў без акуляраў.

Я назваў сябе, парукаліся. І пачаўся маналог. Пра палітыку, пра Амерыку, якая ўсюды лезе, якую ён усё больш не любіць. Жыве ў Штатах 22 гады, родам з Піцера, 25 гадоў адслужыў на Паўночным флоце, капітан першага рангу. Служыў на падводных лодках, цяпер піша кнігі пра гісторыю флота. Ён гаварыў і гаварыў пра Украіну, Расію, пра Пуціна, Абаму — і не даваў уставіць ні слова. Я спытаў, як ён ставіцца да Валянціна Пікуля. «Потрясающий писатель». Тут я з ім цалкам пагадзіўся.

Слухаў я і думаў: гэтаму чалавеку катастрафічна не хапае суразмоўцаў і слухачоў. Мабыць, жонка яму даўно надакучыла, а ён ёй. Яна і зараз сядзела на беразе, клікала яго, а ён, узрадаваны, што знайшоў слухачоў, не спыняў маналог. Пра папоў і ксяндзоў, узгадаў кнігу Леа Таксіля «Забавное Евангелье». Я сказаў, што чытаў гэтую кнігу. Георгій яшчэ больш ажывіўся.

— Если не секрет, как ваша фамилия? — спытаўся Ігар.

Чалавек назваў сябе, пахваліўся, што выдаў тры кнігі пра флот, піша чацвёртую. Спытаў маё прозвішча, чым займаюся; давялося прызнацца. Вочы Георгія зрабіліся круглымі, калі пачуў, што ў мяне выйшла каля двух дзясяткаў кніг, у тым ліку і дзве ў ЗША: па-руску і па-ангельску.

— Я найду вас в интернете. Я напишу вам...

Працяг на стар. 16 (10) »

« Працяг.
Пачатак на стра. 15 (9)

На гэтым мы цёпла развіталіся з гісторыкам расійскага флота…

Калі вярталіся з возера, завіталі ў горад Сарасота. Кажуць, што тут мае свой дом Міхаіл Гарбачоў. Гэтую пабудову мы не шукалі, а вось арыгінальны помнік знайшлі. Жартам яго называюць «Поўная капітуляцыя»: матрос, які вярнуўся з вайны, абдымае і цалуе каханку, нізка нахіліў яе, як у аргенцінскім танга. Каханка задрала ўгору нагу ад насалоды, гатовая цалкам аддацца гарачаму мараку. Унікальны помнік. Каля яго любяць фатаграфавацца закаханыя пары…

— Заўтра канчаецца пост. Я магу з'есці яечка, — з радасцю мовіла Раіса.

Я зразумеў яе пачуццё, бо таксама люблю курыныя яйкі, і вараныя, і сырыя.

Але ўранні першым падаў радасны голас Ігар:

— О, расцвіла архідэя! — і паказаў на фіялетава-ружовую кветку на даволі высокай сцябліне. Унізе лапушыліся чатыры лісты, гладкія, тоўстыя, як у фікуса. — Гэта вам падарунак. Вось бутон. Будзе яшчэ кветка. Архідэя не любіць сонечных промняў. Вось такая яна, таямнічая прыгажуня.

Слухаў я Ігара і прыгадаў земляка Уладзіміра Усеню, вілейскага прадпрымальніка, які ратаваў мяне на шашы. Тады сапсавалася машына: як гавораць вадзіцелі, паляцела счапленне. Я пачаў галасаваць, але аўто праносіліся міма. Адно спынілася. Вадзіцель, даволі малады чалавек, паторгаў рычаг пераключэння хуткасці.

— На жаль, дапамагчы не змагу. Спяшаюся, дарога далёкая. Выклікайце эвакуатар.

— А я еду на пахаванне Васіля Быкава. Вязу яму букет валошак.

Чалавек пільна зірнуў на мяне, на сінія валошкі на заднім сядзенні.

— Што ж, пакінуць вас не магу…

Патэлефанаваў некуды, паведаміў, што затрымаецца, затым дастаў з багажніка буксірны трос.

У Мінску, на маёй кватэры, пазнаёміліся бліжэй. Аказалася, што Уладзімір — дырэктар будаўнічай фірмы «Архідэя». Грошай за падвоз не ўзяў, папрасіў падпісаць кнігу. Падарыў яму «Ларысу, альбо Каханне аўтамабіліста». Застаецца дадаць, што пра здарэнне на дарозе я напісаў апавяданне «Букет валошак». З Уладзімірам Усенем падтрымліваем сувязь і цяпер. Вось такую згадку абудзіла фларыдская архідэя.

Ігар прапанаваў з'ездзіць на рынак: сёння субота, самы ажыўлены гандаль. Спярша завіталі на гароднінна-фруктовы рынак. Божа! Божа! Чаго тут толькі няма! Усялякія фрукты, самыя экзатычныя: манга, дыні, кавуны, апельсіны, ананасы, ківі, а ўжо агуркоў, памідораў, капусты — горы. Насамрэч, тут лацвей быць вегетарыянцам, як Ігар і Раіса. Дзеля нас Раіса неяк адварыла пяльменяў, Ігар гатаваў сушы.

Пазнаёміліся з пчаляркай, прыехала з мужам з Малдовы, мае 6 дзяцей, ёй 51 год. Пасеку маюць вялікую — каля трохсот сямей. Як пчаляра, мяне ўсё цікавіла: і пароды пчол, і з чаго мёдазбор.

— Ужо адцвіла акацыя. Вось свежы мядок. Працы на пасецы шмат. Цяжка. Думаем скарачаць. Дзеці яшчэ малыя. Памочнікі слабыя.

Купіў паўкіло мёду з матачным малачком за 10 даляраў. Увогуле, мядок даволі дарагі: 6–10 даляраў за кілаграм.

Пад вечар пайшлі ў госці да Ірэны і Славіка, яны жывуць у тым жа доме. Крочым па даўжэзнай тэрасе — адкрытым калідоры, насустрач з торбай, з якой відзён рушнік, ідзе прафесар-эканаміст Славік, каржакаваты, круглатвары. Плаваў у басейне. Запрашае ў кватэру. Ірэна, сухарлявая, смуглявая, пявучым голасам вітаецца з намі.

— Білорусы цэ ж суседзі нашы. Вельмі прыемна. Праходзьце, сядайце, — шчабеча гаспадыня.

Ірэна і Слава ў Амерыцы даўно, прыехалі з Жытоміра.

Рыгор Крушына з сынам Ігарам на судне Constitution

Нашы выдаўцы і крытыкі-артадоксы любяць гаварыць пра цнатлівасць беларускай літаратуры. Я таксама за цнатлівасць, але ўсё павінна быць у меру, каб наша мастацкая літаратура не была падобная на старую дзеву

Слава тут абараніў дысертацыю, больш дваццаці гадоў чытаў лекцыі ў розных універсітэтах. Пасля келіху каньяку гаворка была шчырая, адкрытая. Я напачатку называў гаспадароў па імені і па-бацьку, але яны рашуча запярэчылі: завіце проста — Ірэна і Славік.

Я расказаў пра ўражанне ад мясцовага рынку, падарыў гаспадарам пласцікавы карабок мёду ў сотах са свайго пчальніка. Мушу прызнацца, прывёз яго для Ігара і Раісы. Але яны настойліва параілі падарыць беларускі мядок суседзям. Прэзент ім вельмі спадабаўся.

— Слава, колькі вам гадоў, калі не сакрэт? — спытаў я.

— Не шмат. Усяго восемдзесят пяць.

— Ваш сакрэт даўгалецця?

— Рух. Плаваю ў басейне круглы год. Паменей есці мяса, болей фруктаў, гародніны.

— Ну й каньячок для бадзёрасці, — усміхнуўся Ігар.

— Па дванаццаць кропель не зашкодзіць, — весела мовіў гаспадар.

У мяне было шмат пытанняў да прафесара: пра сучасную эканоміку Штатаў, пра бюджэтныя праблемы. Слава пачынаў гаварыць, але тут жа гаворку падхоплівала Ірэна і выказвала сваё меркаванне, хоць яна не эканаміст, па адукацыі мастак-дызайнер, працавала на мясцовай мастацкай фабрыцы. Карацей, сур'ёзнай гаворкі пра эканамічныя праблемы не атрымалася, затое пра дзяцей і ўнукаў я даведаўся ўсё…

Неўзабаве зазірнула суседка, таксама ўкраінка, нагадала, што трэба збірацца ў храм, — там вялікодная служба, яны будуць чакаць унізе. І гаварыла яна па-ўкраінску! Вось чаго не стае нам, беларусам, большасць з нас і на радзіме, і за мяжой размаўляюць не на роднай мове.

— Прыходзьце заўтра ў басейн, — сказаў на развітанне прафесар Славік.

На дварэ яшчэ цёмна. Ранак велікодны яшчэ не прачнуўся. Ігар з пяці гадзін чаруе на кухні: рыхтуе ў дарогу японскія сушы — першая жонка-японка навучыла. А паедзем далёка — у горад Арланда, там сусветна вядомы Дыснэйлэнд, яго яшчэ называюць Мікі Маўс. Я адчуваю сябе няёмка — гаспадар рашуча адмаўляецца ад маёй дапамогі.

— Пагартай кнігі. Можа, што зацікавіць.

У Ігара вялікая бібліятэка, асабліва шмат зборнікаў беларускай паэзіі — гэта бацькава спадчына. Кінулася ў вочы «Краса і сіла»– таўшчэразны том на 880 старонак, анталогія беларускай паэзіі XX стагоддзя, укладзеная Міхасём Скоблам. Кніга ўбачыла свет у 2003 годзе ў выдавецтве «Лімарыус». Я не бачыў яе ў Мінску, а Ігар у Амерыцы мае. З цікавасцю прачытаў вершы Рыгора Крушыны: «Маім братам», «Празрыстыя коні», «Віяланчэль», «Спевы сняжынак». Нават назвы твораў гавораць пра тонкасць успрымання рэальнасці, пра філасофскі роздум.

У Ігаравай бібліятэцы багата самых розных выданняў. Шкада, няма ў яго дзяцей, няма каму перадаць гэткі кнігазбор…

Вось і пабылі ў гасцях у Мікі Маўса. Гэта велізарны забаўляльны комплекс Уолт Дыснэй, які размясціўся на аграмаднай тэрыторыі каля горада Арланда. Пісаць пра яго можна вельмі доўга — і ўсё не апішаш. Квіток каштуе па нашых мерках фантастычную суму — 100 «зялёных». Ігар некалі вазіў туды важных гасцей, быў знаёмы з камерцыйным дырэктарам, даслаў яму тры мае кароткія апавяданні ў перакладзе на ангельскую, напісаў, што я з жонкай хачу наведаць іхнюю ўстанову. Мабыць, апавяданні спадабаліся, бо дырэктар выдзеліў тры кантрамаркі, я з гонрам падумаў: гэта першы ганарар у Штатах. Такім чынам, мы сэканомілі трыста баксаў, але Раісе білет давялося купіць.

Здзіўляе адразу шматтысячны паток наведнікаў, многія з дзецьмі, цэлымі сем'ямі, малых нясуць на руках, вязуць у калясках. У калясках возяць і дарослых таўстуноў, якіх тут вельмі шмат. Трагедыя Амерыкі — тлустыя людзі… Сярод шматлікай абслугі вылучаюцца студэнты, хлопцы і дзяўчаты, дужа ветлівыя, добра падрыхтаваныя — усё ведаюць, могуць адказаць на любое пытанне.

Мы агледзелі мо трэцюю частку компексу задавальненняў. Ігар зазначыў, што Дыснэйлэнды Лос-Анджалеса, Парыжа, Іспаніі, Токіа — разам узятыя — складуць палову паркаў арландскага забаўляльнага цэнтра. Во які гігант! Таму і дарагія квіткі… У Мастацкім музеі Бостана білет каштуе 25 даляраў, маеш права на два візіты цягам дзесяці дзён, бо за адзін заход цяжка ўсё агледзець. Практычныя амерыканцы!

Але вяртаемся ў Дыснэйлэнд. Доўга мы шукалі паркінг, бо іх некалькі: размясціць трэба тысячы машын. Нарэшце ўладкавалі аўто. Селі на трамвайчык — некалькі вагончыкаў на колах. Наперадзе нас чакаў шмон: праверка білетаў, сумак, нават узялі адбіткі пальцаў. Навошта? Каб запалохаць тэрарыстаў?

Пасля шмону далей можна было ехаць на хуткасным цягніку альбо плыць на пароме. Уяўляеце маштабы?! Мы выбралі паром. Густы натоўп паваліў на судна. Міжволі падумалася: вельмі магчымая перагрузка. Плылі нядоўга, адлегласць метраў трыста-чатырыста.

Выбраліся на Мэйнстрыт. Гэта галоўная вуліца. Мэйнстрыты маюць кожнае паселішча Амерыкі. Як і Даўнтаўны — дзелавыя цэнтры. Крочым па Галоўнай вуліцы. З усіх бакоў грымяць музыка, спявае квартэт мужчын, строга апранутых, як манекены, але гэта былі жывыя мужыкі. Далей спявалі, гралі, танчылі толькі разнамасныя, рознакаліберныя лялькі, нават цэлыя лялечныя ансамблі, апранутыя ў нацыянальныя строі, пудзілы ў масках піратаў.

Пра піратаў я ўспомніў невыпадкова, бо мы пасля фатаграфавання на фоне высозных спічастых замкаў, накіраваліся да Піратаў Карыбскага мора — так называецца адзін з пяці забаўляльных цэнтраў. Наведнікаў павялі па цёмных калідорах, застаўленых бочкамі, — пэўна, без рому, — прасмаленыя таўшчэзныя канаты не давалі людзям збочыць з маршрута. Раптам бліснуў агонь, раздаўся аглушальны стрэл гарматы, потым раз-пораз бліскала маланка, лупцаваў пярун. Людзей пачалі садзіць у лодкі, якія ўзвышаліся на колах, але вакол была вада, у ёй блішчала мноства манетак, кідалі манеткі і нашы суседзі. Мы ўстрымаліся: лішніх цэнтаў у нас не было. У лодкі ўсаджвалі па чатыры чалавекі. І вось плывем. Наперадзе густы туман, з вышыні імчыць вадаспад, стаяць шкілеты пад цьмянымі ліхтарамі. Страхоцце!

Уражвала арганізаванасць, зладжаная праца шматлікай абслугі. Тысячныя патокі наведнікаў напраўляліся ў патрэбнае рэчышча. Фабрыка задавальненняў працуе дакладна, як гадзіннік.

…Дабіраліся мы з Бостана да Сент-Пітэрзберга самалётам. Рэйс выбралі самы танны, затое нязручны і для нас, і асабліва для Ігара з Раісай: прыляталі ў аэрапорт горада Тампа апоўначы, а выляталі а шостай раніцы. Да Тампы каля 20 кіламетраў, а трэба ж прыехаць загадзя. Дзве бяссонныя ночы перажылі нашы сябры. За гасціннасць, за культурную праграму, за шчодрае сонца Фларыды мы з жонкай ім вельмі ўдзячныя. Але і я стрымаў слова: паабяцаў выдаць прыпеўкі, якія сабрала Раіса, і кніжачка «Мой милёнок» убачыла свет з маёй прадмовай.

Мушу прызнацца, выдаць кніжку было няпроста, і вось чаму. Выдаўцоў напалохаў раздзел нецэнзурных, вельмі каларытных прыпевак. Я не прыхільнік нецэнзуршчыны, хоць далікатна каларытныя слоўцы, салёныя выразы ў мастацкіх творах можна і трэба ўжываць. Нашы выдаўцы хвалілі прыпеўкі, але… Адзін мой даўні знаёмец гарэзліва бліснуў акулярамі: «Ах, якія прыпеўкі! Чыталіся б нарасхват. Зрэшты, усё правільна. Не мацюкаецца толькі той, хто нічога не робіць. Але нашы выдавецкія чыноўнікі гэтага не разумеюць. Так што выдаць не магу. Не хачу, каб пазбавілі ліцэнзіі. А ў Расіі запраста гэта пройдзе». Вось чаму кніжка ўбачыла свет у Смаленскім выдавецтве «Край». Кніжачка сімпатычная, кішэннага фармату, хораша афармленая.

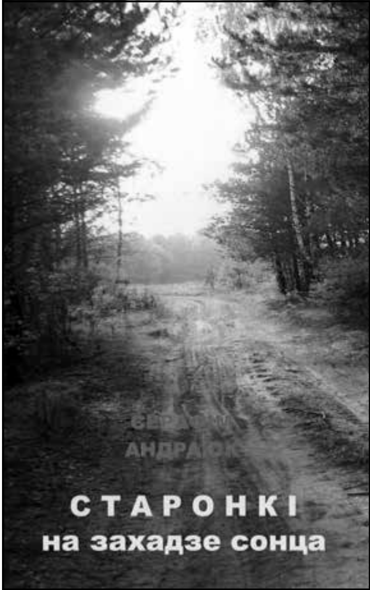
Нашы выдаўцы і крытыкі-артадоксы любяць гаварыць пра цнатлівасць беларускай літаратуры. Я таксама за цнатлівасць, але ўсё павінна быць у меру, каб наша мастацкая літаратура не была падобная на старую дзеву, якую ніхто не захацеў прылашчыць, а кнігу купіць і прачытаць. Наспеў час гэта зразумець чыноўнікам ад культуры…

Мяркую, што маім чытачам цікава было пабываць у слаўным горадзе Сент-Пітэрзбергу, адчуць водар кветак, цеплыню лагодных хваляў Карыбскага мора, спрадвечную прывабнасць пясчаных пляжаў. А мне Фларыда насамрэч будзе доўга сніцца і клікаць да сябе. Але скажу чэсна: жыць там я не хацеў бы. Я люблю нашу зіму, люблю чысцюткі іскрысты снег, марозлівую цішыню ў зімовым лесе. А хіба можна не любіць барвы залатой восені?! А вясновую чаромхавую квецень?! А блакітнае поле ільну ясным чэрвеньскім днём, калі шырознае поле і купал бязвоблачнага неба зліваюцца на небакраі?! Так, у нас чалавеку патрэбна шмат розных апранах, рознага абутку, на вясковым падворку — багата дроў. У Фларыдзе можна цэлы год прахадзіць у шортах і майцы…

Бывай, блаславёны Богам край! Хай шчасціць тваім жыхарам і шматлікім гасцям. Можа, і мне пашанцуе зноў наведаць Фларыду, адчуць яе гарачыя абдымкі.

У праўдзе — дабрачыннасць

Серафім Андраюк. Старонкі на захадзе сонца / Беласток: Prymat — 2016. — 246 с.

Аўтары дзённікаў і ўспамінаў часта ўстрымліваюцца ад крытычных заўваг і каментавання тых ці іншых праблем. З аднаго боку, навошта засяроджвацца на адмоўным і дзяліцца негатывам з чытачом? З іншага боку, чытач шукае ва ўспамінах не толькі згадкі пра шчаслівыя падзеі накшталт прэзентацыі новай кнігі альбо расповеды пра вядомых творцаў, але і роздумы пра час, адказы на пытанне, чаму ў пэўны момант справы пайшлі не так, як трэба... Тым, хто чакае ад дакументалістыкі разваг і супастаўленняў, прапануем звярнуць увагу на кнігу Серафіма Андраюка «Старонкі на захадзе сонца», якая выйшла ў серыі «Бібліятэка Беларускага літаратурнага аб'яднання «Белавежа»».

Серафім Андраюк — вядомы літаратуразнаўца, аўтар сямі кніг, адзін з аўтараў акадэмічнай «Гісторыі беларускай літаратуры XX стагоддзя». Бонус для навукоўцаў у гэтым выданні — бібліяграфія асноўных прац даследчыка. Не менш істотнай з'яўляецца і праца Серафіма Антонавіча як рэдактара: у 1981–1992 гадах ён узначальваў выдавецтва «Мастацкая літаратура», на гэтай адказнай пасадзе спачатку спазнаў ціск савецкай цэнзуры, а потым патрапіў пад супрацьстаянне рознаскіраваных «культурных сіл»...

Жыццё Серафіма Андраюка зусім не нагадвае гладкую роўную дарогу з маляўнічымі краявідамі — былі тут і затрымкі, і рытвіны, і калдобіны... Першым расчараваннем для сям'і Андраюкоў стаў пераезд з роднай вёскі Гардзялі (цяпер у Беластоцкім ваяводстве, Польшча) у беларускую вёсачку Бербашы. Пасля Вялікай айчыннай вайны Гардзялі апынуліся ў Польшчы, бацька і браты Серафіма Андраюка, паслухаўшы палымяныя заклікі партызанскага камісара Міхаіла Зіміяніна, вырашылі ехаць у Савецкую Беларусь. Верыць савецкаму агітатару не варта было: «У параўнанні з тым, як мы жылі ў Польшчы, гэта было вельмі і вельмі дрэнна» — канстатуе аўтар. Прадказальна, галоўным святам для будучага даследчыка была вучоба ў школе і знаёмства з мастацкай літаратурай. Пра ўлюбёныя творы і ўлюбёных пісьменнікаў Серафім Андраюк згадвае напрацягу ўсёй кнігі.

Цікавасць да літаратуры, а таксама настойлівыя парады выкладчыка і навуковага кіраўніка Юльяна Пшыркова прывялі Серафіма Андраюка ў аспірантуру Акадэміі навук. Малады літаратуразнаўца ўзяўся пісаць дысертацыю па сучаснай літаратуры — і адпаведна пачаў друкаваць у перыядыцы рэцэнзіі на новыя кнігі, пакрысе пазнаёміўся з літаратурным асяроддзем. Сябрамі Серафіма Антонавіча — «жывымі крыніцамі, якія лучаць са светам» — сталі Барыс Сачанка, Янка Сіпакоў, Іван Пташнікаў, Варлен Бечык. Вельмі хутка малады навуковец пераканаўся, як няпроста пісаць пра сучасную літаратуру і ацэньваць плён працы ўплывовых пісьменнікаў альбо аўтараў, з якімі маеш асабістае знаёмства.

Серафім Андраюк згадвае многіх вядомых людзей, з якімі даводзілася сутыкацца па літаратурных справах — і не заўсёды гэтыя сустрэчы ці працоўныя стасункі пакідалі найлепшыя ўражанні. Увогуле ж знакаміты прынцып «aut bene aut nihil» не на карысць біяграфіям класікаў. Вядомы творца — не толькі бадзёры, зычлівы, спагадлівы чалавек. Ён можа быць недаверлівым і скрытным, раздражнёным і ўсхваляваным, сухаватым і афіцыйным у сваім прасторным кабінеце з высокімі столямі. Ва ўспамінах Серафіма Антонавіча класікі ажываюць, робяцца звычайнымі, эмацыйнымі людзьмі, якія часам бываюць не ў гуморы — але істотна, што аўтар нязменна застаецца карэктным і тактоўным.

Праца ў «Мастацкай літаратуры» стала для Серафіма Андраюка нагодай для новых добрых знаёмстваў: з Міхалам Дубянецкім, Рыгорам Барадуліным, Язэпам Янушкевічам. Пад кіраўніцтвам Серафіма Антонавіча пабачылі свет факсімільныя выданні «самых яркіх кніг мінулага», а таксама шэраг зборнікаў, якія знаёмілі чытача з беларускай літаратурай замежжа.

Вядома, выдавецкая праца прадугледжвала шматлікія сутыкненні з цэнзурай. І тут трэба звярнуць увагу на сінтэтычнасць кнігі Серафіма Андраюка — гэта не толькі аўтарскі расповед, але і вялікая калекцыя цытат: вытрымкі з інтэрв'ю і ўспамінаў, дарчыя надпісы, аўтографы і, што найбольш цікава, даведкі «Галоўліта», запіскі з КДБ, з аддзела культуры ЦК КПБ са спісамі правак ці заўваг па канкрэтных творах. З гэтых дакументаў можна даведацца пра «негатыўныя моманты» і «суджэнні памылковага і сумніўнага характара» ў творах Васіля Быкава, Дзмітрыя Бугаёва, Адама Мальдзіса, з-за якіх рэдакцыя была вымушана скарачаць альбо здымаць пэўныя тэксты, вяртаць кнігі на дапрацоўку.

Зацікаўлены чытач можа атрымаць добрае ўяўленне пра савецкую цэнзуру дзякуючы такім выданням, як «Ладдзя роспачы» Уладзіміра Караткевіча, падрыхтаваная Глебам Лабадзенкам, альбо двухтомнік Сяргея Шапрана «Васіль Быкаў: гісторыя жыцця ў дакументах, публікацыях, успамінах, лістах». Дакументы ж, змешчаныя ў кнізе Серафіма Андраюка (і, безумоўна, аўтарскія каментары да іх) дазваляюць уявіць, наколькі псіхалагічна складанай была праца рэдактараў і выдаўцоў за савецкім часам: як даводзілася лавіраваць, часам саступаць, часам дыпламатычна адстойваць...

Напрацягу ўсёй кнігі аўтар спрабуе вызначыць, калі ж беларуская культура знаходзілася ў найбольш спрыяльных умовах? У савецкі час — пільны нагляд кантрольна-цэнзурнай службы. У пачатку 1990-х гадоў — фінансавыя цяжкасці. У незалежнай Беларусі — павелічэнне колькасці прыватных выдавецтваў, але зніжэнне цікавасці да кнігі... Цікавасць да кнігі — з'ява абстрактная, яе цяжка ўзважыць ці адмераць (улічваем, што мастацкія творы чытаюць таксама ў інтэрнэце), затое статыстыка — справа канкрэтная, і тут аўтар прыводзіць наступныя лічбы: у 1992 годзе ў «Мастацкай літаратуры» было выпушчана 177 кніг, з іх на беларускай мове — 143. А ў 2013 годзе ва ўсёй краіне з 799 кніг з мастацкімі творамі беларускіх аўтараў толькі 294 кнігі былі на беларускай мове.

Не ўсцешвае Серафіма Антонавіча і праца дзяржаўных выдавецтваў: калі раней лёс кнігі вырашалі рэцэнзент і рэдактар, а тэматычныя планы выдавецтва абмяркоўваліся на аўтарытэтным паседжанні Саюза пісьменнікаў, то цяпер рашэнне аб (не)выданні кнігі можа быць прынята адным чалавекам, у чым аўтар пераканаўся на ўласным досведзе колькі гадоў таму. Безумоўна, абмеркаванні рукапісаў у выдавецтвах былі бар'ерам для няякасных тэкстаў, разам з тым нядобразычліўцы маглі паўплываць на супольнае рашэнне, у чым Серафім Андраюк зноў жа пераканаўся на пачатку свайго творчага шляху.

«Старонкі на захадзе сонца» — цікавы матэрыял для роздумаў над праблемамі айчыннага кнігавыдання, сам жа даследчык прыходзіць да высновы, што «ў сённяшняй нашай Рэспубліцы Беларусь менш беларускасці, чым у той рэспубліцы, якая была ў складзе вялікай дзяржавы СССР».

Аўтар прадмовы да кнігі літаратуразнаўца Яўген Гарадніцкі падкрэслівае, што для Андраюка-даследчыка заўсёды была істотнай праўдзівасць літаратуранага твора. Ва ўспамінах Серафім Антонавіч, натуральна, імкнуўся быць праўдзівым як перад чытачом, так і перад самім сабой, і нават больш — у дачыненні да самога сябе. Ён не толькі згадвае пра сацыяльныя, культурныя, палітычныя праблемы, але і адзначае, што рэдактарская праца над кнігамі «зніжае градус агульнага захаплення імі», што беларусам уласцівыя «ўнутраная скаванасць, адчуванне, быццам ты горшы ледзь не за ўсіх астатніх», — і гэты стан вельмі важна пераадолець, каб упэўнена пачуваецца ў любой прафесійнай сферы.

Безумоўна, у кнізе ёсць і прыемныя ўспаміны, расповед пра сям'ю і блізкіх людзей — але ў гэтым сэнсе аўтар знаходзіць правільную прапорцыю: вядома, чытача найбольш цікавіць культурнае жыццё, і больш скупа расповедаў пра сямейныя, прыватныя справы — нагода для больш шырокіх падагульненняў і супастаўленняў.

У «Старонках на захадзе сонца» аўтар настойліва параўноўвае мінулае і сучаснасць. І, напрыклад, адзначае, што сучасныя людзі жывуць менш актыўна, чым іх бацькі ў маладосці: радзей наведваюць музеі, тэатры. «Унутрана сённяшні чалавек імкнецца жыць як мага спакайней. Маўляў, раздражняльнікаў хапае знешніх, навошта яшчэ самому ствараць іх».

Успаміны Серафіма Андраюка друкаваліся ў часопісе «Тэрмапілы» ў 2013–2016 гадах і пабачылі свет асобным выданнем пры спрыянні літаратуразнаўцаў Галіны Тварановіч і Яна Чыквіна.

На жаль, не ўсе паважаныя літаратары наважваюцца напісаць такія шчырыя ўспаміны, узгадаць праблемы і непаразуменні, якія надараліся ва ўласным жыцці і ў большай ці меншай ступені былі абумоўлены грамадска-палітычнай сітуацыяй. Вядома, ацэнка падзей ва ўспамінах заўсёды суб'ектыўная, але вялікая вартасць твораў гэтага жанра — магчымасць паглядзець на падзеі мінулага вачыма іх непасрэдных удзельнікаў, што пашырае наша ўяўленне пра пэўную эпоху. Таму кніга Серафіма Андраюка — той выпадак, калі старажытныя рымляне з павагай адзначалі: «In recto virtus» — у праўдзе дабрачыннасць.

Алеся Лапіцкая

9 аўдыёкніг Свэна Нурдквіста

Два гады мінула з таго, як у Саюзе беларускіх пісьменнікаў выйшла першая кніжка пра Пэтсана і Фіндуса. За гэты час гісторыі пра вяскоўца Пэтсана і няўрымслівага катка Фіндуса сталі найлепш прадаванымі і, без перабольшання, улюбёнымі кнігамі беларускіх дзетак. Да сёлетніх Калядаў прапануецца новы падарунак — скарбонка з дзевяццю аўдыёкнігамі пра Пэтсана і Фіндуса!

Цёплыя і смешныя гісторыі пра прыгоды дзядулі Пэтсана і коціка Фіндуса, створаныя шведскім пісьменнікам і мастаком Свэнам Нурдквістам, вядомыя і любімыя дзецьмі ды іх бацькамі ў многіх краінах свету, перакладзеныя на 44 мовы і разышліся накладам больш як 6 мільёнаў экзэмпляраў. Два гады таму дзядуля і коцік упершыню загаварылі па-беларуску дзякуючы перакладчыцы Надзеі Кандрусевіч, а ў 2017-м усе папяровыя выданні і не выдадзеныя яшчэ кнігі акцёры Купалаўскага тэатра Ганна Хітрык і Павел Харланчук начыталі ў студыі NERV Records.

Купляйце аўдыёкнігі пра Пэтсана і Фіндуса ў мінскіх кнігарнях і ў кніганошаў.

З дасылкай па Беларусі: Інтэрнэт-кнігарня Knihi.by і symbal.by.

Прэс-служба СБП

Прэмія «Книгуру»

Пераможцы 8-га сезона расійскай прэміі «Книгуру», якая прысуджаецца за лепшыя тэксты для дзяцей і падлеткаў, былі абвешчаныя ў Маскве.

Першае месца журы аддало Ліліі Волкавай за аповесць «Под созвездием Бродячих псов», другое заняла Антаніна Малышава за аповесць «Кот забвения», трэцяе заняў Станіслаў Вастокаў за аповесць «Брат-юннат».

Эксперт прэміі пісьменнік Шаміль Ідзіатулін адзначыў: «У дзіцячай літаратуры роля вырашальная. Кніга застаецца самым універсальным інструментам, які ператварае дзіцё ў чалавека. Літаратура павінна адпавядаць эпосе. Калі чытач сустракае тэкст не свайго часу, ён не лічыць яго сумленным — і мы губляем чытача. Тады мы не выгадуем чалавека, які зробіць вялікі крок для чалавецтва. А калі дзіця ці падлетак не будзе вучыцца на літаратуры, яму застаецца вучыцца толькі на сваім прыкладзе. Гэта не заўсёды бяспечна. І ў прэміі ў гэтым сэнсе — экалагічная ніша: «кнігурушныя» пісьменнікі ўмеюць гаварыць з чытачом на складаныя і сур'ёзныя тэмы».

Сёлета на конкурс прыйшло 613 твораў. Усе тэксты кароткага спісу прэміі былі размешчаны на сайце kniguru.info для свабоднага чытання.

Конкурс на лепшы твор для дзяцей і падлеткаў «Книгуру» быў заснаваны ў 2010 годзе Федэральным агенцтвам па друку і масавых камунікацыях Расіі і Цэнтрам падтрымкі айчыннай славеснасці. Асаблівасцю прэміі з'яўляецца тое, што лаўрэатаў вызначаюць па выніках галасавання чытачоў ад 10 да 16 гадоў.

На новых купюрах Ізраіля — паэтэсы

Паводле паведамлення ізраільскага канала «9tv» са спасылкай на відэаматэрыял Банка Ізраіля, у краіне ўвялі ў абарот новыя банкноты наміналам 20 і 100 шэкеляў, якія паступілі ва ўсе банкаматы краіны.

Замест мужчын — першага міністра замежных спраў Ізраіля Мошэ Шарэта і другога прэзідэнта краіны Іцхака Бэн-Цві — на новых банкнотах намаляваныя жанчыны: паэткі Рахель і Лея Гольдберг.

У матэрыяле было адзначана, што новыя купюры лепш абаронены ад падробак: маюць вадзяны знак у выглядзе партрэта, мікратэкст, схаваны малюнак намінала, які бачны пры нахіле банкноты, УФ-элементы, галаграфічную ахоўную нітку і галаграфічную стужку, а таксама фарбу OVI, якая ўтрымлівае аптычна зменныя пігменты, што рэзка змяняе колер у залежнасці ад вугла зроку ці асвятлення.

На банкнотах таксама ёсць знакі для сляпых і са слабым зрокам — мікраперфарацыя і рэльефны друк.

Аднак Банк Ізраіля адзначыў, што не варта спяшацца мяняць старыя купюры ўзора 1999 года на новыя, бо яны застануцца ў абароце яшчэ на працягу дзесяці гадоў і будуць скасоўвацца са звароту паступова.

Цікава, што на купюрах наміналам 50 шэкеляў надрукавана выява паэта Шауля Чарняхоўскага, а на 200 шэкелях — выява паэта і драматурга Натана Альтэрмана.

«Ленін» і «Вялікая кніга»

У Маскве абвясцілі лаўрэатаў літаратурнай прэміі «Вялікая кніга». Урачыстую цырымонію ўзнагароджання прысвяцілі... стагоддзю кастрычніцкага пераварота.

Залу ўпрыгожылі плакатамі з надпісамі «Больш кніг», «Вітаем дэлегатаў!», а над сцэнай красаваўся лозунг «Уся ўлада рускай літаратуры!». Перад гасцямі вечарыны нават выступіў «Ленін», які горача накінуўся на сучасны літаратурны лад, чым нямала павесяліў прысутных. Не прамінуў ён магчымасці і пакрытыкаваць журы — за тое, што ў кароткім спісе цяперашняга сезона адсутнічалі жанчыны-пісьменніцы.

Хвілінай маўчання на цырымоніі ўшанавалі памяць памерлых у гэтым годзе аўтараў: Данііла Граніна, Яўгена Еўтушэнку і Уладзіміра Маканіна, якія ў розны час станавіліся лаўрэатамі «Вялікай кнігі».

Першае месца заняў Леў Данілкін з кнігай «Ленин. Пантократор солнечных пылинок». На другім — Сяргей Шаргуноў з творам «Катаев: «Погоня за вечной весной»». Трэці прыз атрымаў Шаміль Ідзіатулін з працай «Город Брэжнев».

Пераможцам чытацкага галасавання ў 2017 годзе стаў Сяргей Шаргуноў. Спецпрыз гэтага года атрымала Вікторыя Токарава.

Грашовы памер першай прэміі склаў тры мільёны расійскіх рублёў (каля 50 000 даляраў ЗША), другой — 1,5 мільёна, трэцяй — адзін мільён.

Юбілей Сумарокава

Аднаму з першых расійскіх прафесійных літаратараў, карэспандэнту Вальтэра споўнілася 300 гадоў.

Аляксандр Пятровіч Сумарокаў праславіўся не толькі заслугамі ў галіне літаратуры і мастацтва, але і неспакойным норавам, сварлівым характарам і вельмі заблытаным асабістым жыццём.

«Дасылаю табе каштоўнасць: данос Сумарокава на Ламаносава. Арыгінал з уласнаручным подпісам бачыў я ў Івана Іванавіча Дзмітрыева...», — пісаў у 1830 годзе Пушкін Пятру Вяземскаму. Вяземскі той данос апублікаваў. Сумарокаў у ім скардзіцца на спагнанне з яго грошай за надрукаваныя яго трагедыі ў друкарні Акадэміі навук, вінаваціць ва ўсім Ламаносава, называе яго злыднем, п'яніцам і вар'ятам.

Дарэчы, у першы час знаёмства ў Сумарокава і Ламаносава былі цалкам сяброўскія адносіны. Яны сапсаваліся пазней, калі Сумарокаў паверыў у сваю выключнасць і геніяльнасць. Ён называў сябе пачынальнікам новай літаратуры. І многія менавіта такім яго і бачылі.

У 1747 годзе выйшла трагедыя Сумарокава «Хорев». Праз год — «Гамлет». З гэтага і пачалася яго літаратурная слава. Пастаноўкі п'есы адбываліся пры імператарскім двары, прычым з удзелам самога Сумарокава. Трагедыя мела поспех.

У Яраслаўлі ў той час купец Фёдар Волкаў вырашыў зладзіць свой тэатр. Пра яго пачулі, далажылі імператрыцы Лізавеце. Волкава і яго акцёраў прывезлі ў Пецярбург. І неўзабаве з'явіўся першы пастаянны рускі тэатр. А дырэктарам яго стаў Сумарокаў.

На пасадзе дырэктара тэатра Сумарокаў прабыў да 1761 года. Ён пісаў трагедыі, камедыі, выступаў рэжысёрам, настаўнікам акцёрскай дэкламацыі, адміністратарам. Але і сварыўся, раздражняўся на невуцтва, нажываў ворагаў...

З першай жонкай разышоўся ў 1766 годзе. Ажаніўся з прыгоннай дзяўчынай Верай Прохаравай (дачкой фурмана), з-за чаго пасварыўся з раднёй. Пасля смерці жонкі, каб не пазбаўляць прыжытых дзяцей правоў на спадчыну, абвянчаўся з пляменніцай Веры.

Яго прыдворная кар'ера была кароткачасовай. Сумарокаў раздражняў Кацярыну. У 1769 ён пакінуў рэзідэнцыю імператрыцы і пераехаў у Маскву. Апошнія гады правёў у беднасці і ў судовых працэсах. Пакутаваў нервовым засмучэннем, пачаў слепнуць, вымушаны быў прадаць дом і бібліятэку і памёр у невядомасці і адзіноце.

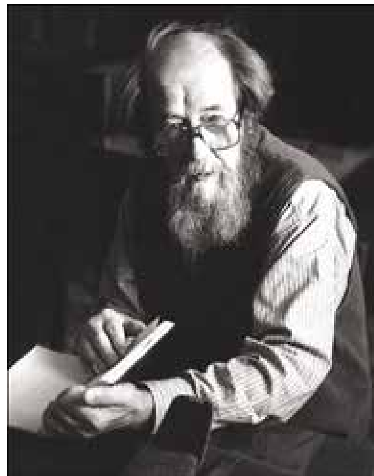
Хавалі яго маскоўскія акцёры на Данскіх могілках. Ужо ў пачатку XIX стагоддзя не ведалі, дзе знаходзіцца магіла пісьменніка...

Мікалай Аляксандраў

Выстава пра таямніцы Салжаніцына

Як паведаміла прэс-служба музея-запаведніка «Царыцына», у музеі адкрылася маштабная выстава «Пісьменнік і таямніца: Аляксандр Салжаніцын», якая стала першай у шэрагу памятных мерапрыемстваў, звязаных з 100-гадовым юбілеем пісьменніка.

Асноўнай тэмай выставы з'яўляюцца таямніцы Салжаніцына, гісторыя і метады канспірацыі, якія пісьменніку давялося асвоіць і практыкаваць у лагеры

і ссылцы, каб таемна пісаць свае творы. На працягу дзесяцігоддзяў пастаянная задача Салжаніцына было захаванне самога факта творчасці: паасобныя творы чакалі сваіх першых чытачоў гадамі. Напрыклад, аўтабіяграфічная паэма «Дарожанька», напісаная ў лагеры прымусовай працы, некалькі гадоў існавала толькі ў памяці аўтара. У адзіноце ствараўся і знакаміты раман «У крузе першым». «Архіпелаг ГУЛАГ» Салжаніцын пісаў у Эстоніі, — з меркаваннем строгай канспірацыі нават не маючы ўсяго напісанага тэксту...

На выставе прадстаўлены рукапісы і асабістыя рэчы пісьменніка. Аповед пра «канспіратыўную» дзейнасць дапаўняюць наглядныя схемы і ўрыўкі дакументальных фільмаў ды тэлевізійных перадач.

Літаратурная Беларусь
Кіраўнік праекта «ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ» Алесь ПАШКЕВІЧ. Рэдактар Барыс САЧАНКА.
Тэлефон для даведак: (8-017) 200-80-91. Адрас электроннай пошты: sbp@tut.by